

IV. Rendszeres mondattan I. rész

Az egyszerű mondat

1. A semleges mondatok szerkezete

1. A semlegesség fogalma.

A)

Mit jelent a semlegesség a tudományokban, a politikában, a mindennapi életben?

Figyeljük meg, hangoztassuk az alábbi mondatokat, és ennek alapján, intuíciónk segítségével állapítsuk meg, mit jelenthet a *semleges mondat* fogalma a nyelvészetben? Melyik mondat tűnik semlegesnek a párok közül?

Péter megmondta az igazat. - Péter mondta meg az igazat.

Mari megette a palacsintámat. - Mari ette meg a palacsintámat.

A fiam megbukott nyelvtanból. - A fiam nyelvtanból bukott meg.

Mi jellemzi ezek alapján a semleges mondatokat a nem-semlegesekkel összehasonlítva?

Szemponatok: intonáció, információtartalom, szükséges előismeretek.

B)

A semlegességet nem tudjuk megragadni egzakt módon. Vitassuk meg, hogy a mondatpárok melyike semleges(ebb)!

A postás levelet hozott Péternek.

Péternek levelet hozott a postás.

Egy kutya megkergette a hűgomat.

A hűgomat megkergette egy kutya.

Egy papírsárkány úszik a vízen.

Úszik egy papírsárkány a vízen.

A labdám legurult a pincébe.

Legurult a pincébe a labdám.

A magyartanárunk felmászott a cseresznyefára.

A magyartanárunk mászott fel a cseresznyefára.

2. Az alábbiakban angol és magyar szótári elemek permutációját látjuk. Az összes lehetséges variáns közül hány lehet jólformált mondata az adott nyelvnek?

Mi a jelenség oka?

Változik-e a szórend függvényében a szavak mondrész-szerepe?

Péter szereti Marit *Peter loves Mary*

Péter Marit szereti *Peter Mary loves*

Marit szereti Péter *Mary loves Peter*

Marit Péter szereti *Mary Peter loves*

Szereti Marit Péter *Loves Mary Peter*

Szereti Péter Marit *Loves Peter Mary*

A magyar mondatok közül megfelelő hangsúllyal melyik lehet semleges?

Vitassuk meg, hogy az előzők alapján mit állíthatunk a magyar mondatok szórendi szabadságáról!

3. Szabad-e a magyar mondat szórendje? Próbáljuk ki! A következő mondatok ige előtti szakaszának változtassuk meg a szórendjét! Próbáljunk meg rossz szórendű mondatot alkotni! Mikor sikerül? Figyeljünk a hangsúly szerepére is! 😊

a)

- a. *Bendegúzzal tegnap esőben sétáltunk a parkban.*
- b. *Bendegúzzal egy hete esőben sétáltunk a parkban.*
- c. *Bendegúzzal egy hete zuhogó esőben sétáltunk a parkban.*

b)

- a. *Jolánnal tegnap délután átugráltuk a pocsolyákat.*
- b. *A szomszéd Jolánnal átugráltuk az esőben pocsolyákat.*
- c. *A szomszéd Jolánnal tegnap délután az esőben átugráltuk pocsolyákat.*

c)

- a. *Jolán Bendegúztól kölcsönkérte a biciklijét.*
- b. *Az a szeleburdi Jolán az újpalotai Bendegúztól kölcsönkérte a biciklijét.*

4. Állapítsuk meg az alábbi mondatokról, hogy melyik semleges és melyik nem!

A nem-semleges mondatokat alakítsuk semlegessé!

Különítsük el a kategórikus és a thetikus mondatokat!

- a. *Elhull a virág, eliramlik az élet.*
- b. *Elkészült a háznak az új tervrajza.*
- c. *A gyerek egyik tejfoga a vacsora után hullott ki.*
- d. *Kisvakond gyorsan felpróbált egy új zsebes nadrágot.*
- e. *Kukorit az izléses szemétdombok érdeklik.*
- f. *A macskák Frakk bizalmába fondorlatosan be akarnak férközni.*
- g. *Megkérdeztem Lolka véleményét Bolka terveiről.*
- h. *Elgurult Mari gyűrűje.*
- i. *A kávédaráló tönkrement.*

5. Állapítsuk meg az alábbi mondatok alapján, hogy

- milyen szintaktikai funkciójú bővítmény kerülhet a természetes szubjektum pozíciójába,
- milyen kategóriájú bővítmény kerülhet az igemódosítóba?

- a. *Fanninak tetszik a fiú. VAGY A fiú tetszik Fanninak.*
- b. *Robit érdekli a nyelvészet. VAGY A nyelvészet érdekli Robit.*
- c. *Kittinek nehezeére esett elismerni a tévedését.*
- d. *A fodrász zöldre festette Éva szép fekete haját.*
- e. *A tanítónő idétlennek találta az új gyereket.*
- f. *Géza elájulva találta a gyöngye lánykát.*
- g. *Szilvi kertet ás.*
- h. *Tomi sportolni akar.*
- i. *Panni kénytelen megszidni a kisfiút a verekedésért.*
- j. *Viki Pécssett lakik. Viki Magyarországon él.*
- k. *Pécsvárad a Zengő lábánál terül el.*
- l. *Attila a kapuba rúgta a labdát.*
- m. *Miki rosszul bánik a kutyájával.*
- n. *Renáta szép.*
- o. *Renáta otthon van.*

6. A következő szavakból alkossunk csupa semleges mondatból álló történetet, majd ábrázoljuk a mondatokat!

feneklett meg a hajó a tengerben; úsztak ki a kapitány és a tengerészek a szigetre; találták meg a tengerészek a kincset; szállította haza a kapitány a kincset a helyettessel; mérgezte meg a tengerészeket közben

7. Melyik kérdéshez melyik mondat társítható válaszként az alábbiak közül?

Kérdések:

- *Miért vagy ilyen bánatos?*
- *Ki ette meg a palacsintát?*
- *Ki bukott meg nyelvtanból?*
- *Ki mondta meg az igazat?*
- *Mit evett meg Péter?*
- *Miből bukott meg a fiad?*
- *Miért csodálkozol?*

Válaszok:

- *A fiam megbukott nyelvtanból.*
- *Nyelvtanból a fiam bukott meg.*
- *Péter ette meg a palacsintát.*
- *Péter megette a palacsintát.*
- *Nyelvtanból bukott meg a fiam.*
- *Péter a palacsintát ette meg.*
- *A férjem mondta meg az igazat.*
- *A férjem megmondta az igazat.*

8. Melyik mondat melyik környezetben helyezhető el?

'Péter 'készül a 'felvételig.

'Péter ~készül a felvételig.

Péter 'készül~ a felvételig.

Péter a 'felvételig ~készül.

(=' főhangsúly, ~=hangsúlyirtás)

- *Mit csinálnak a gyerekek a hétvégén?*
- *Mariról még nem tudok semmit, szerintem meglátogatja a barátnőjét.*

- *A barátod miért bújja folyton a német nyelvkönyveket, talán a nyelvvizsgára tanul?*
- *Á dehogy, azt már rég letette.....*

- *Nálatok mindenki folyton tanul. Gonolom, Péter a nyelvvizsgára magol, Mari meg készül a felvételire.*
- *Ezt rosszul gondolod.....*

- *A barátod csak beszél róla, hogy szeretne bejutni az egyetemre, de tanulni már nem hajlandó.*
- *Igazságtalan vagy hozzá.....*

9. Az alábbi mondatok "rejtett" mondatrészeket tartalmaznak.

- Melyek ezek?
- Ha hangalakot öltenek, mely esetben szűnik meg a mondat semlegessége?
- Melyik mondatban rejthető még el további mondatrész.?
 - a. *A kalauz már tudja.*
 - b. *Megleptél.*
 - c. *Lebeszélte róla.*
 - d. *Régen láttalak.*
 - e. *Szeretnénk megebédelni.*
 - f. *Elmondtuk neki?*
 - g. *Jól ismeri a terepet.*
 - h. *Vigasztalhatatlan volt.*
 - i. *Az elsősök megértettek!*
 - j. *Szertnénk ezzel kezdeni.*
 - k. *Megbántam, hogy hívtalak.*

10. Az alábbi mondatokat egészítsük ki úgy, hogy a régensek minden vonzata testesen (=hangalakban) jelenjen meg.

Furcsa.

Már láttam.

Belehabarodott.

Odaadták neki.

Őszintén megmondta.

Az ismert nyelvekben hogyan hangoznának ezek a mondatok?

11. A $V' \rightarrow V, ZP^*$ formula melyik konkrét alakjára van szükség a következő igék mondatba foglalásakor?

- a. látja a kereskedő a helyzetet kilátástalannak
- b. tartja az öcsém a tengerimalacot a fiókban
- c. tart az előadás reggeltől estig
- d. adja el Mari a nagymama porcelán nyusziját a bolhapiacon
- e. hívta János a barátait sörözni

12. vitte el Péter Marit a kirándulásra

A fenti kiinduló szerkezeten végezzünk transzformációkat:

- a. Vigyünk összetevőt a V' mondatszakaszból az XP, S pozícióba!
- b. Vigyünk összetevőt a V' mondatszakaszból az XP, VP pozícióba!

Rendeljünk intonációt a kapott mondathoz! Adjuk meg a mondat ágrajzát!

13. A következő mondatok generálásához milyen újraíró és milyen transzformációs szabályokra van szükség?

- a. A játékvezető megadta a tizenegyest.
- b. Eleredt az eső.
- c. A szüleim tiszteletben tartják a véleményemet.
- d. Beesteledett.
- e. Havazik.

Melyik mondat kategorikus és melyik thetikus a fentiek közül?

14. Mi áll a V' alatt a következő mondatok kiinduló szerkezetében?

Ábrázoljuk ezt a mondatszakaszt!

- a. Feleségül veszek.
- b. A tanú töviről-hegyire elmesélte a történetet.
- c. Gyorsan továbbadtad a barátnődnek.
- d. Ezt el szeretném titkolni.
- e. Bemutatom a kollégámat.
- f. Dühében megpróbálja visszaküldeni a feleségét az anyjához.
- g. Éjjel megszült.

15. A következő igékkel alkossunk olyan mondatokat, amelyekben több hangalakot nem öltő névmási elem (pro, PRO) is van!

megsért, próbál, akar, elcsábít, imád

16. Hol tüntettünk fel *pro*-t szabálytalanul?

- a. *Megvárlok pro_{én} pro_{téged}.*
- b. *Nem hiszi el pro_ő, amit mondtam pro_{neki} pro_{én}.*
- c. *Szeretnék pro_{én} eljutni Madagaszkárra pro_{én}.*
- d. *El kellene mondanod az igazat pro_{neked}.*
- e. *Elcseréltem a mondatban könyvem pro_{én} pro_{veled}.*
- f. *Szeretnék pro_{én} megtanulni PRO_i úszni PRO_i.*

17. A semleges mondatokban is előforduló üres elemek leírása mellé írjuk oda jelüket!

Leírások:

- *transzformációval elmozdított összetevő üres szerkezeti pozíciója:*
- *nem realizálódó személyes névmás, létére a szám–személy toldalékok utalnak:*
- *hangtanilag soha nem realizálódó, de a mondat valamely szereplőjével (alanyával vagy tárgyával) koreferáló szemantikai alany*
- *egyeztetett „általános alany”*
- *nem egyeztetett „általános alany”*
- *az a/az határozatlan párja:*

Jelölések:

\emptyset , *pro*, *PRO*, *pro_{arb}*, *PRO_{arb}*, **O**:

18. Az alábbi semleges mondatok felszíni szerkezetének ábrázolatán milyen üres elemet találunk? Állapítsuk meg és indokoljunk jelenlétét mondatonként!

- a. *Kivett egy fogkefét a szekrényből.*
- b. *Szeretlek.*
- c. *Utálja megmosni a fogát.*
- d. *Meg kell mosnunk a fogunkat.*
- e. *Szereti megpróbálni megenni az éretlen almákat.*
- f. *El fogja akarni intézni a dolgait.*
- g. *Péter lilára próbálja festeni a fülét.*
- h. *Jani telefonálva vezeti Mari kocsiját.*
- i. *Karcsi elengedte a lányát a diszkóba.*
- j. *Marcsi meg szokott mosakodni este.*
- k. *Havazni fog.*
- l. *Rita megtanította a papagáját beszélni.*
- m. *Zongorázni tanulok.*

19. Az újraíró szabályokhoz társítsuk az általuk létrehozott pozíciók nevét és az ahhoz kapcsolódó jelentésleírást!

Újraíró szabályok:

- a. $S \rightarrow DP VP \quad S=TP$
- b. $WP \rightarrow (YP) W' \quad W=V, Inf, A, Adv; Y \text{ tetszőleges.}$
- c. $W' \rightarrow W ZP^* \quad W, Z = N, D, V, A, Adv, Inf$

A pozíciók neve:

- a. *vonzatok, bővítmények*
- b. *verbális jellegű módosító*
- c. *természetes szubjektum*

Jelentésleírások:

- a. *A VP első nem-csatolt pozíciójában álló elem határozza meg a mondat aspektusát; az idekerülő elem a régens lexikai leírásában számára meghatározott aspektust ad (az igekötő többnyire befejezettet).*
- b. *A (DP, TP) pozíció (S=TP) a mondat természetes szubjektumaként értelmeződik.*

20. Állapítsuk meg, milyen mozgások lehetségesek és milyenek nem! Kössük össze a lehetséges változatokat!

<u>Induló pozíció</u>	<u>Célpozíció</u>
<i>X' alatti vonzatpozíció</i>	<i>X' alatti vonzatpozíció</i>
<i>módosító</i>	<i>módosító</i>
<i>csatolt pozíció</i>	<i>csatolt pozíció</i>
<i>fejpozíció</i>	<i>fejpozíció</i>

Keressünk példát a lehetséges mozgásokra!

A fentebb megnevezett pozíciókhoz rendeljük hozzá azok alább megadott formalizált leírását!

(X, X') (YP, XP) (YP, X')

21. Az alábbi mondatokhoz rendeljünk megfelelő ágrajzot!

- a. *Megnőttek a gyerekek.*
- b. *Hullik a hajam.*
- c. *János megadta a tartozását.*
- d. *Kinyílt az ajtó*
- e. *András kiábrándult a nőkből.*
- f. *Felrobbant a petárda.*
- g. *Elfáradtam.*
- h. *Péter szeretne megnősülni.*

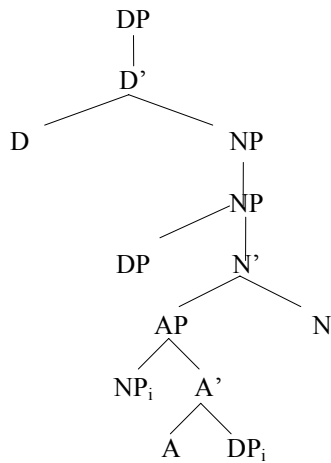
- i. *Próbálok átevickélni.*
- j. *Elfelejtettem a telefonkódomat.*
- k. *Julika elkezdett megpróbálni beszélni tanulni.*

22. Melyik ágrajz tartozik a kifejezéshez? Hozzunk létre a fel nem használt ágrajznak megfelelő kifejezéseket!

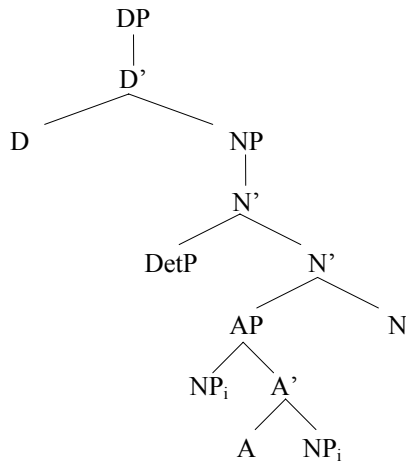
A)

egy baráttra vágyó gyerek

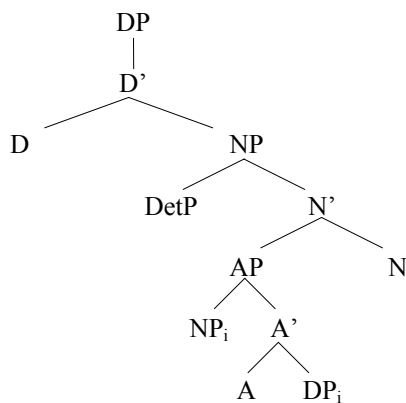
a)

b)

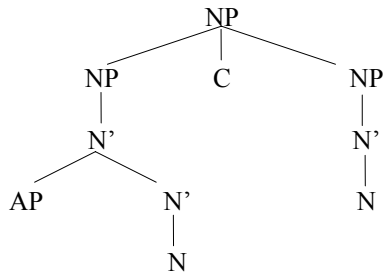
c)

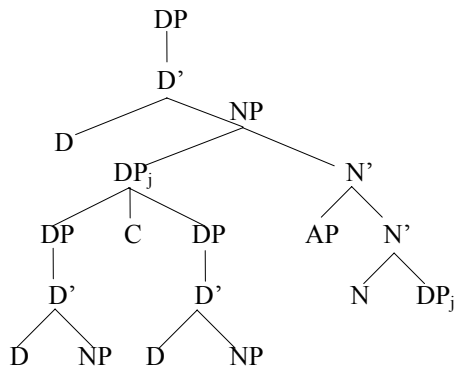
B)

sapkás manók és tündérek

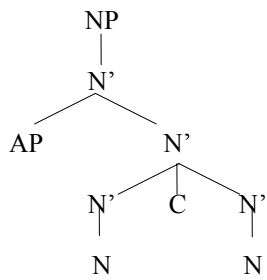
a)

b)

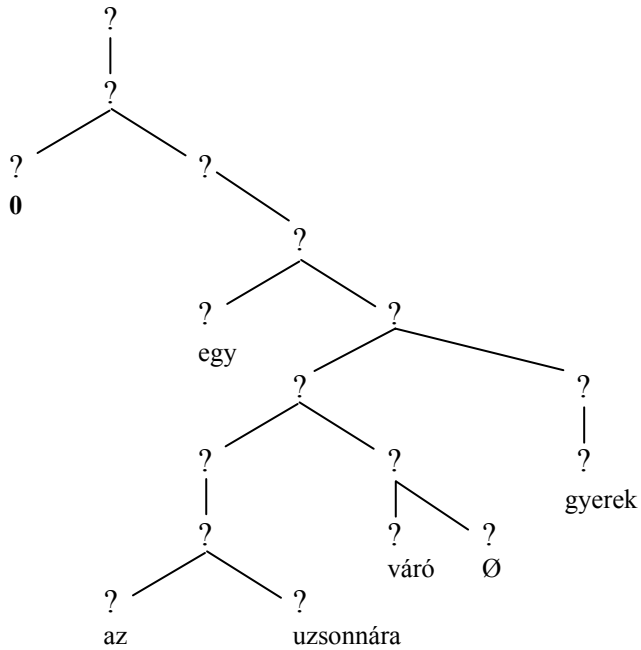
c)

23. Az alábbiakban semleges mondatokkal és semleges bővítményi szerkezetekkel végzünk műveleteket. A számoknak megfelelő feladatokat és a megoldásokat a függelékben megtaláljuk.
☺

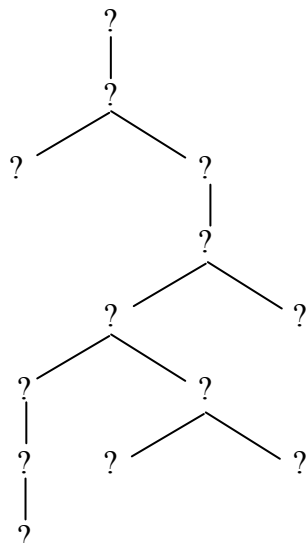
A)
1-15

egy az uzsonnára váró gyerek

B)
1-12

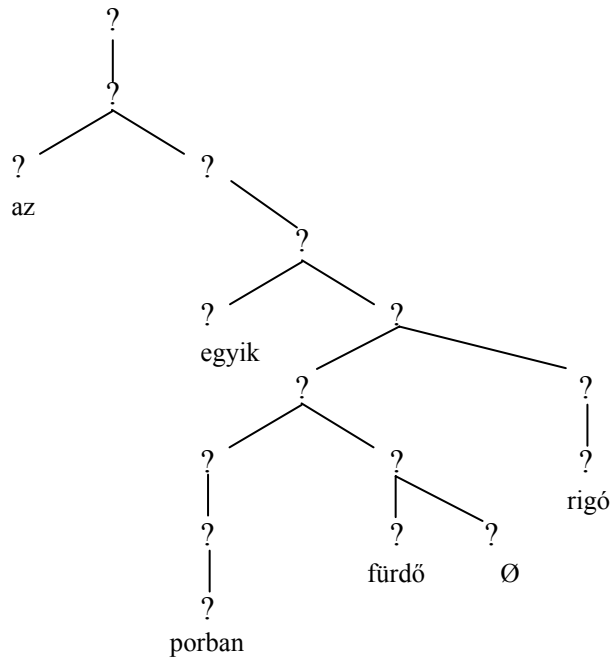
a mókust riogató verebek

C)

1-12

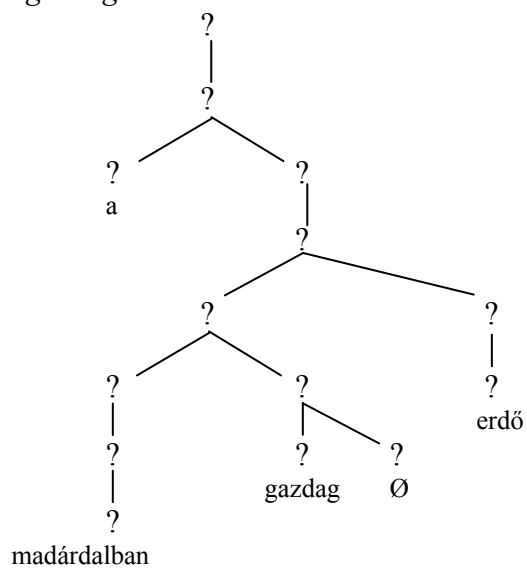
az egyik porban fürdő rigó

D)

1-12, 27

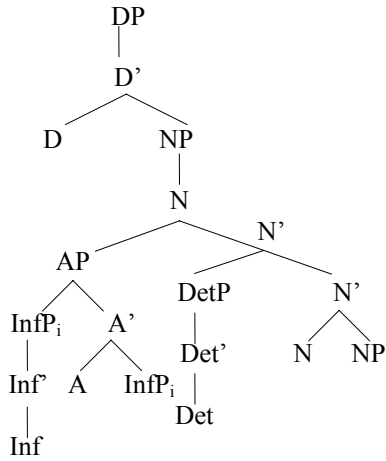
a madárdalban gazdag erdő

E)

1-15, 19-21

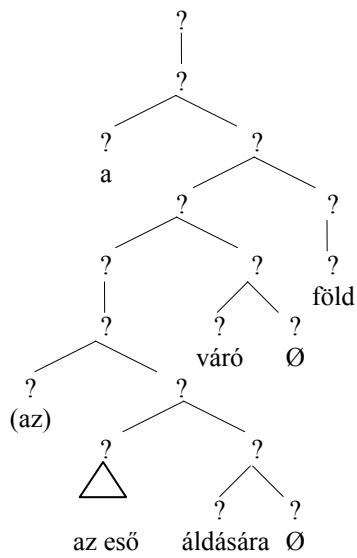
az edzeni induló mindkét gyereke

F)

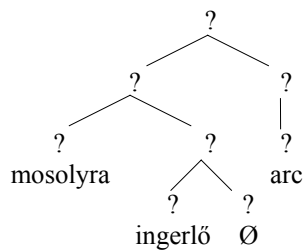
1-15, 27

az eső áldására váró föld

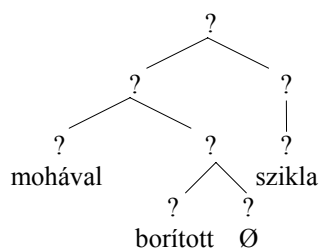
G)
1-12, 27

mosolyra ingerlő arc

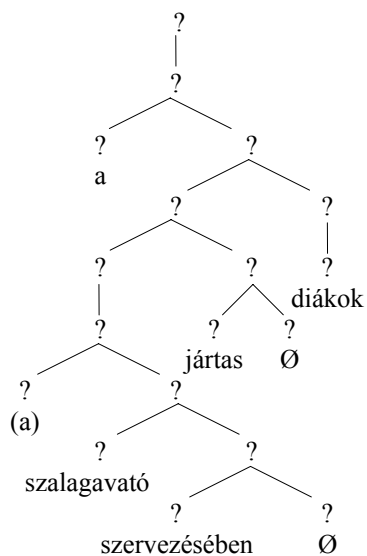
H)
1-12, 27

mohával borított szikla

I)
1-12, 27

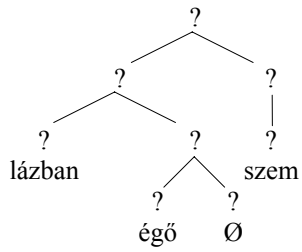
a szalagavató szervezésében jártas diákok

J)

1-12, 27

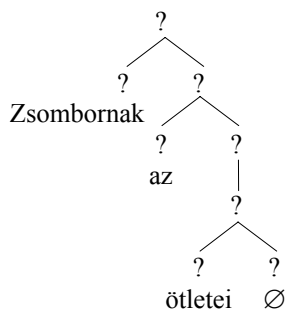
lázban égő szem

K)

1-5, 9-12, 26

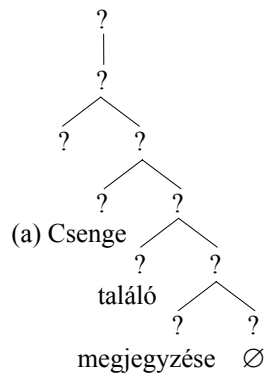
Zsombornak az ötletei

L)

1-12, 27

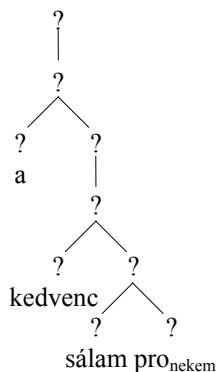
Csenge találó megjegyzése

M)

1-12, 22

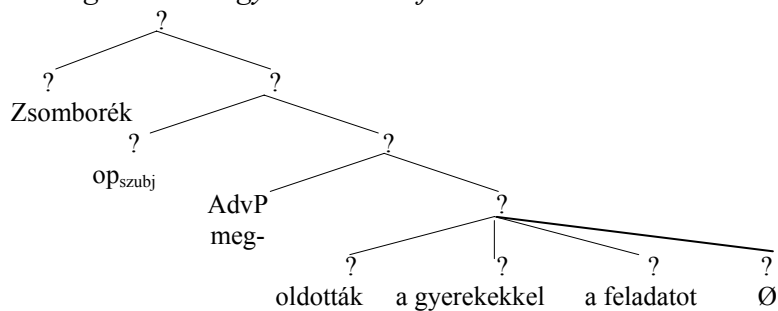
a kedvenc sálám

N)

1-3, 10-12, 27-30, 37-39

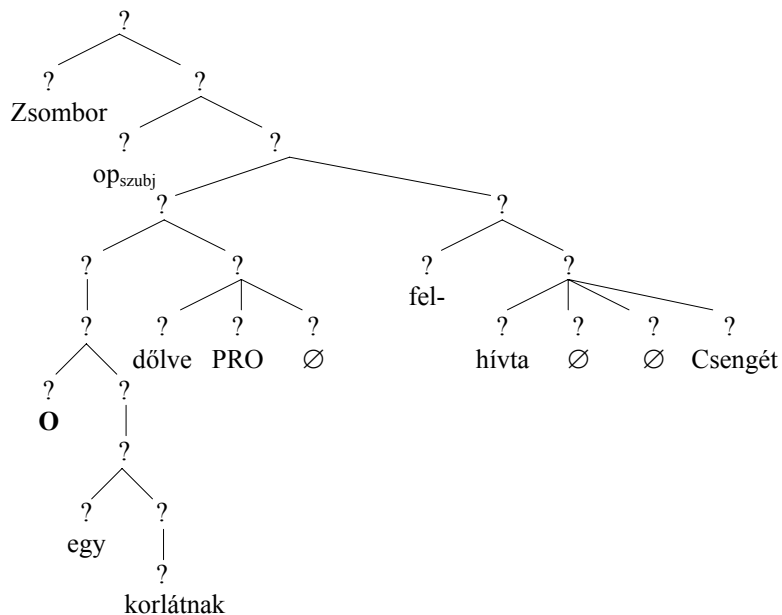
Zsomborék megoldották a gyerekekkel a feladatot

O)

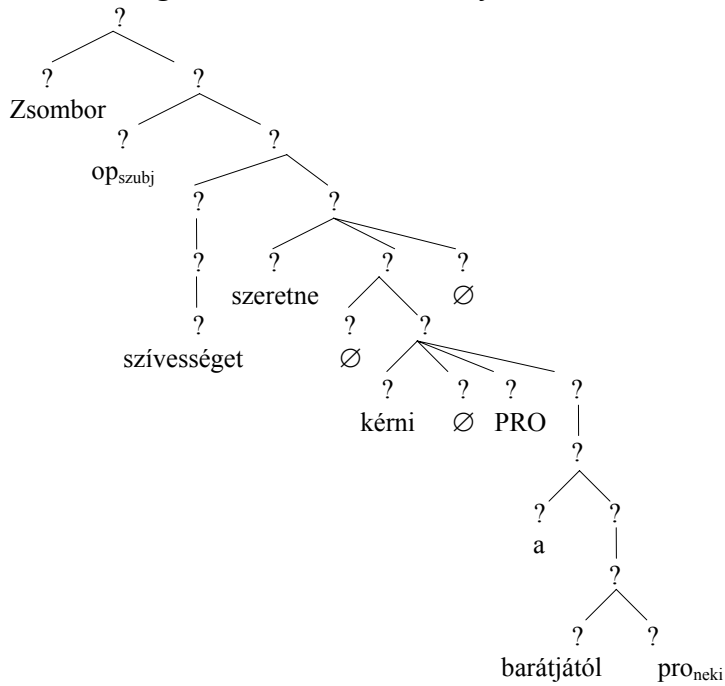
1-5, 9-18, 23, 27-30, 37-39

Zsombor egy korlátnak dőlve felhívta Csengét.

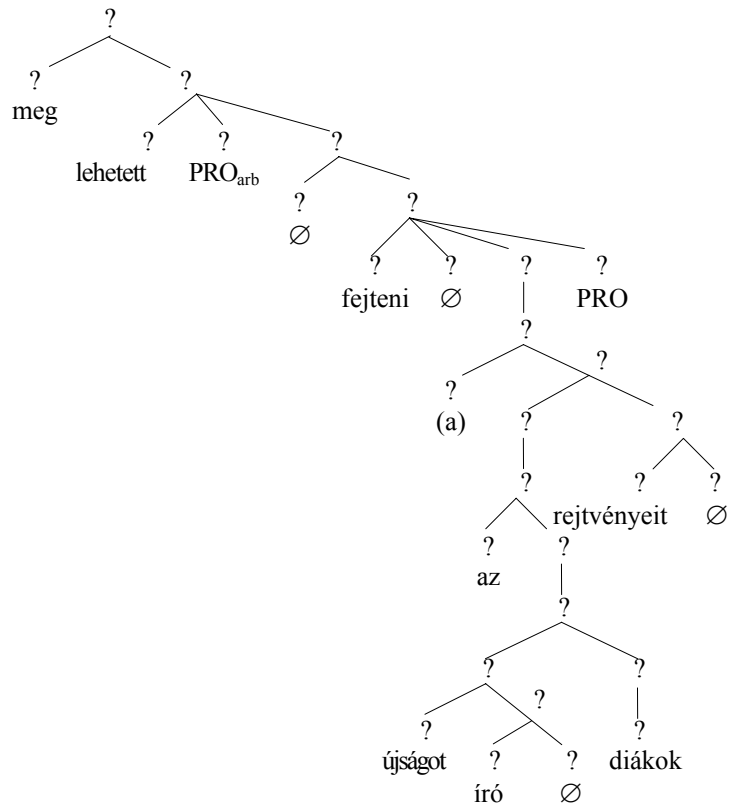
P)
1-12, 19-21, 23, 27-30, 37-39

Zsombor szívességet szeretne kérni a barátjától.

Q)
1-12, 16-21, 23, 24, 27-30

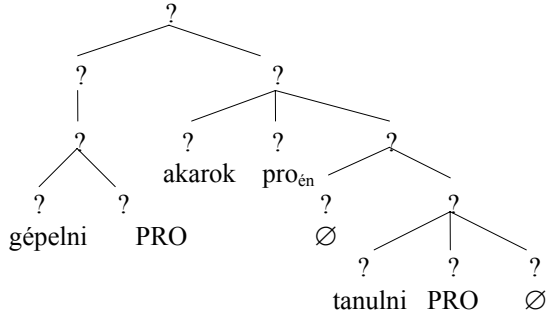
Meg lehetett fejteni az újságot író diákok rejtvényeit.

R)

1-3, 10-12, 22, 23, 27-30

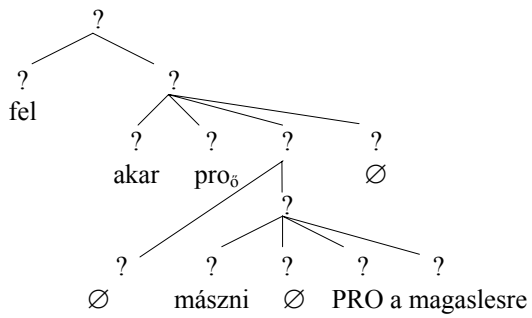
Gépelni akarok tanulni.

S)

1-3, 10-12, 16-21, 22-23, 27-30

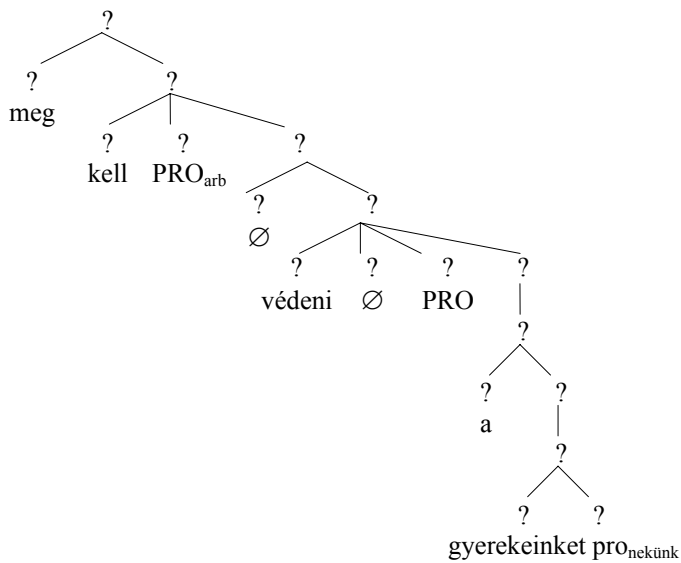
Fel akar mászni a magaslesre.

T)

1-5, 9-12, 16-21, 23-24, 27-30

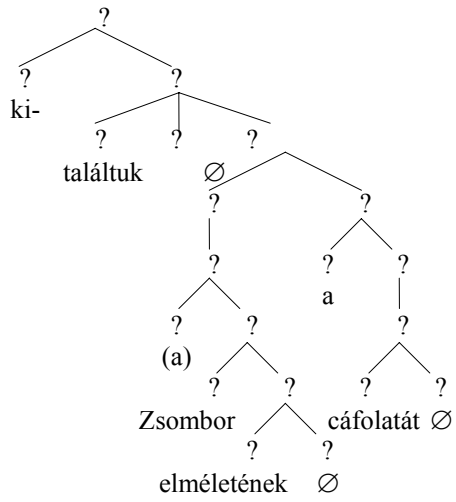
Meg kell védeni a gyerekeinket.

U)

1-12, 16-18, 27-30

Kitaláltuk Zsombor elméletének a cáfolatát.

2. A nem-semleges mondatok

1. Melyik helyzetben alkalmazhatók a következő kérdések?

a) *Miért levittétek a zongorát?*

- a. A zongorát eladták, ezért viszik le az emeleti lakásból, de ezt a kérdező nem tudja.
- b. A zongorát a költöztetők ahelyett, hogy felvitték volna a lépcsőfordulóból a lakásba, tévedésből levitték az utcára.

b) *Miért hazaviszed a gyereket?*

- a. A kérdező tudja, hogy a gyerekek kificamodott a bokája, és bölcsebbnek tartaná, ha nem haza, hanem orvoshoz kerülne.
- b. A kérdező nem érti, miért nem maradhat a gyerek még a sportpályán.

c) *Mért újságot árul a lányod?*

- a. A kérdező nem érti, hogy miért éppen újságot és nem valami kelendőbb portékát árul beszélgetőtársának a lánya.
- b. A kérdező nem érti, miért kell beszélgetőtársa lányának pénzkeresettel foglalkoznia.

2. Hogyan fejezhetjük be a következő mondatokat? Találjunk ki több megoldást is, különböző helyzeteket elképzelve! Mi a közös ezekben a befejezésekben? 😊

a)

- a. *Nem a süteményt rágta meg az egér...*
- b. *János törte el véletlenül tegnap a poharat...*
- c. *Holnapra kell elolvasni Michael Ende Momóját...*

b)

- a. *Édességet azt ennél...*
- b. *Összekoszolni könnyű a ruhát...*
- c. *Megenni gyorsan lehet az ebédet...*

3. A megadott mondat elemeit felhasználva válaszoljunk először egy szóval, majd egyre hosszabban a feltett kérdésekre! Figyeljük meg, hogy a kifejtettebb válaszokban hol helyezkedik el az igéhez képest az egy szavas válasz szava! 😊

- a. *A védett lilapókhálós gombát lefényképeztük a közeli erdőben.*
- b. *Mit fényképeztetek le?*

- c. *Hol fényképeztétek le?*
- d. *Milyen gombát fényképeztetek le?*
- e. *Melyik erdőben fényképeztétek le?*
- f. *Mit csináltatok?*

4. Milyen kérdésre válaszolnak a következő mondatok? Alkossuk meg ezeket a kérdéseket!
Lehet-e egy mondat többféle kérdésre is megfelelő válasz?

- a. *A fonott mintás pulóvert kérem.*
- b. *A blúzt kérem, nem a pulóvert.*
- c. *Nem kérem.*

5. Párosítsuk a kérdéseket és a válaszokat! Egy kérdéshez több válasz is tartozhat? Miért?

- a. *Kit ismert meg tegnap este Zsófi?*
- b. *Mit csinált tegnap este Zsófi?*
- c. *Mikor ismerte meg Zsófi Zsuzsát?*
- d. *Melyik este ismerték meg egymást?*
- e. *Hol ismerték meg egymást?*
- f. *Melyik Zsuzsát ismerte meg?*

- 1. *Megismerte Zsuzsát.*
- 2. *A szomszéd Zsuzsát ismerte meg.*
- 3. *Zsuzsát.*
- 4. *Épp tegnap este.*
- 5. *Katáéknál.*
- 6. *A szomszédot.*
- 7. *A tegnapi bulin.*
- 8. *Azon az ominózus estén.*

6. A következő mondatokat alakítsuk át legalább háromféle különböző fókuszos mondattá a szavak felcserélésével és a hangsúly megváltoztatásával! A fókusz hangsúlyát írásban ’jel-
lel érzékeltessük! Figyeljük meg az igekötő és az ige sorrendjét a fókuszos mondatokban!

- a. *Zsigmond reggel elhúzta a sötétítő függönyöket.*
- b. *Csege korán reggel felkelt a kirándulás miatt.*
- c. *Tavasszal az erdei manók szíve tele van boldogsággal.*
- d. *A betlehemes bábúit megfonta a kukorica leveléből, azaz csuhéból.*

7. A következő mondatokban minden egyes szónak próbáljuk meg (azonosító-kirekesztő) fókuszjelentést adni!

Figyeljük meg, milyen szórendi változást hoz létre ez a mondatban!
Mely szavakkal nem lehet elvégezni ezt a műveletet?

- a. *Az orosz levelezőpartnerem végül megkapta a karácsonyi üdvözlőlapomat.*
- b. *Csongor mindig megszorította a nagybátyja kezét.*
- c. *Zsombor kutyája tönkretette a vadonatúj telefonomat.*
- d. *A te kabátod alatt találtam meg a kulcsot.*

8. Figyeljük meg, hogy milyen szavak kerülhetnek közvetlenül az ige elé irtó hangsúly nélkül, de az igekötőt mégis hátraküldve! Ejtsük ki ugyanilyen szórenddel, de irtó hangsúlyal a mondatokat, fogalmazzuk meg a jelentésváltozást!

- a. *.Füst szállt bele a szemembe*
- b. *Vízzel árasztják el a rizsföldeket Japánban.*
- c. *Bolhát vitt haza a kirándulásról.*
- d. *Fát hasogat fel télire.*

Ezeknek a főneveknek(*füst, vízzel, bolhát, fát*) közös vonása, hogy névelőtlenek és nem birtokos szerkezetek. Tulajdonképpen nem egy egyedet, hanem egy tulajdonsághalmazt neveznek meg.

9. Egészítsük ki a terminális egységeket behelyettesítő újraíró szabályokat!

1. $T \rightarrow$
2. $Q \rightarrow$
3. $F \rightarrow$

$\mathcal{O}P_{\text{szubj}}$

$\mathcal{O}P_{\text{is}}$

$\mathcal{O}P_{\text{fókusz}}$

$\mathcal{O}P_{\text{dist}}$

$\mathcal{O}P_{\text{topik}}$

$\mathcal{O}P_{\text{felsz}}$

$\mathcal{O}P_{\text{ktopik}}$

$\mathcal{O}P_{\text{exist}}$

10. Rendeljük egymáshoz az operátorokat és azok jelentésleírását!

- a. op_{fokusz} :
 - b. is :
 - c. op_{dist} , a SPEC-ben univerzális kifejezés (minden, senki,...):
 - d. op_{ktopik} (kontrasztív topik):
 - e. op_{topik} :
-
- a) A releváns halmaz elemeire külön-külön igaz az állítás (disztributív olvasat).
 - b) A módosítóban megjelölt részhalmaz elemeire igaz az állítás, és „előtérbe állítjuk” őket (a diskurzusfolyamat szerveződésében releváns funkció, logikailag nem nagyon lehet megragadni)
 - c) A releváns halmazon belül csakis a módosítóban megjelölt részhalmaz elemeire igaz az állítás, a többire hamis
 - d) A releváns halmazon belül a módosítóban megjelölt részhalmaz elemeire igaz, de legalább egy további elemre nem igaz az állítás.
 - e) A releváns halmazon belül a módosítóban megjelölt részhalmaz elemein kívül még legalább egy elemre igaz az állítás; illetve az említett részhalmaz nem egyelemű

11. Egészítsük ki az állításokat!

- Szabályainkmegengedik szabad határozó csatolását (az első TP-hez/bármelyik funkcionális projekcióhoz)
- Az operátormódosítóbakerülhet (vonzat/vonzat és szabad határozó is)..
- A funkcionális projekciókegymás testvércsomópontjában (állhatnak/nem állhatnak).
- Közvetlenül a VP-reépülhet bármilyen funkcionális projekció/csak fókuszprojekció).
- Az ige felszíni szerkezeti helye előttfókuszprojekció állhat (több/egy).
- Az ige mögöttállhatnak funkcionális projekciók (tetszőleges sorrendben /megszabott sorrendben)
- Operátormódosítóbamozgathatunk vonzatot (csak a V' alól indulva/nem csupán a V' alól indulva)
- Egy finit ige.....inkorporálódhat.(csak egy fókuszfejebe/több fókuszfejebe is).
- A bővítményi szinten a funkcionális projekciók.....sorrendben állhatnak (tetszőleges/kötött)
- Az NP és a DPfunkcionális projekciót (tartalmazhat/ nem tartalmazhat).

12. Melyik parafrázis fejezi ki az egyes mondatok jelentését?

Mondatok:

- a. Péter egy 'zsemleszínű spánielt vásárolt.
- b. Péter egy zsemleszínű 'spánielt vásárolt.
- c. Péter 'Marinak a legújabb cikkét olvasta.
- d. Péter Marinak a 'legújabb cikkét olvasta.
- e. Péter Marinak a legújabb 'cikkét olvasta.

Parafrázisok

- f. Spániel volt a fajtája annak a zsemleszínű kutyának, amit Péter vásárolt.
- g. Zsemleszínű volt a spániel, amelyet Péter vásárolt.
- h. Mari legújabb írásos művei közül cikk műfajú volt az, amit Péter olvasott.
- i. Mari cikkei közül a legújabb volt az, amit Péter olvasott.
- j. Mari volt az, akinek a legújabb cikkét Péter olvasta.

13. Az alábbi két mondat hangalakja csak szórendjében különbözik. Vizsgáljuk meg a jelentésükben tapasztalható különbséget! A táblázatban ábrázolt helyzetre melyik mondat vonatkoztatható igaz módon?

- a. Péter több alkalommal is minden zokniját felhúzta.
- b. Péter minden zokniját több alkalommal is felhúzta.

	<i>pöttyös</i>	<i>kockás</i>	<i>csíkos</i>
<i>hegyi túra</i>	X	X	X
<i>vitórlázás</i>	X		X
<i>évszáró</i>	X	X	

14. - Mely mondatoknak azonos és melyeknek eltérő a jelentése az alábbiak közül?

- Hogyan jelzik ezt a mondatokhoz rendelhető szerkezeti ágrajzok és az értelmező szabályok?

- a. Péter az 'apjától ~ kapott egy nyaklevest a bizonyítványért.
- b. Péter az 'apjától ~ kapott a bizonyítványért egy nyaklevest.
- c. 'Péter ~ kapott egy nyaklevest az apjától a bizonyítványért.
- d. Péter kapott egy nyaklevest a bizonyítványért az apjától.
- e. Péter kapott a bizonyítványért egy nyaklevest az apjától.

15. - Mely mondatok alakíthatók ki az alábbi elemsorokból?
- Adjuk meg a mondatok hangalakját az intonáció jelölésével!
 - Milyen újrairó szabályok működnek közre a mondatok generálásakor?

az újságírókat, egy hölgy, a választási eredményekről, tájékoztatta

16. - Mely magyar mondatokat testesíthetik meg az alábbi elemsorok?
- Jelöljük az elemsorokon az egyes mondatokhoz tartozó intonációt!
 - Melyik mondatban melyik összetevő viseli a fókuszjegyet?
 - Hogyan adható meg a nem-semleges mondatok jelentésleírása?

- a. *Péter látta Marit a gólyatáborban.*
- b. *Nyáron a tanárunk németórákat ad.*
- c. *A főnök egy utcabálon ismerkedett meg a feleségével.*
- d. *Péter tavaly énekelt a Covent Gardenben.*
- e. *A szomszédunk járt Jamaicán.*

17. Az alábbi mondatok által megjelenített szituációkra vonatkozó kérdések közül melyekre tudunk válaszolni? Keressünk összefüggést a válaszok és az egyes összetevők mondat szerkezeti helye között! (#: a kontrasztív topik intonációjának a jele, az előtte álló XP-re vonatkozik.)

Mondatok:

- a. *Péter Marinak 'udvarol.*
- b. *Péter'Marinak ~udvarol.*
- c. *Marinak 'Péter~udvarol.*
- d. *Marinak# 'Péter ~udvarol.*

Kérdések?

- *Hány lánynak udvarol Péter?*
- *Hányan udvarolnak Marinak?*
- *Udvarol-e valaki valakinek Péteren kívül?*

18. Jelöljük az intonációs lehetőségeket az alábbi mondatokban!

- a. *János nem vitte a feleségét moziba.*
- b. *János nem a feleségét vitte moziba.*
- c. *Péter nem vett a fiának ajándékot.*
- d. *Péter nem a fiának vett ajándékot.*

A tagadó operátor melyik esetben milyen szerkezeti pozícióban jelent meg?
Milyen értelmezés rendelhető az egyes mondatokhoz?

19. Az alábbi kiinduló szerkezetek estén modellünkben mely egységeket vagyunk kötelesek transzformációnak alávetni? Ábrázoljuk a kapott mondatokat!

- a. *mesélte el Mari kinek a viccet*
- b. *vizsgázott a barátom nem mondattanból*
- c. *akar ajándékot adni kinek ki*
- d. *főzzük meg a vacsorát*

20. Az alábbi mondathármasok közül melyek lehetnek igazak egyszerre és melyek nem? Miért?

- a. *Ránki és Perényi 'játszott ~a hangversenyen.*
- b. *Ránki 'játszott ~a hangversenyen.*
- c. *Perényi 'játszott ~a hangversenyen.*

- d. *'Ránki és Perényi játszott a hangversenyen.*
- e. *'Ránki ~játszott a hangversenyen.*
- f. *'Perényi ~játszott a hangversenyen.*

21. Keressük meg azokat a mondatokat, amelyek generálásában ugyanazok az újraíró és transzformációs szabályok működnek közre!

- a. *Péter a könyvet visszatette a polcra.*
- b. *Péter tette vissza a könyvet a polcra.*
- c. *A könyvet Péter visszatette a polcra.*
- d. *Péter a könyvet tette vissza a polcra.*
- e. *A polcra tette vissza Péter a könyvet.*
- f. *Péter a könyvet visszatette a polcra.*

22. Miben különbözik egymástól a mondatpárokban az aláhúzott egységek referenciája?
A referenciális különbséget magyarázzuk az egység mondatszerkezeti pozíciójával!

- a. *Két könyvet nem találok a lakásban.
Nem találok a lakásban két könyvet.*

b. *János húsz cigarettát szív el naponta.
János elszív naponta húsz cigarettát.*

c. *Mari három lektúrt fordít le évente..
Mari lefordít évente három lektúrt.*

d. *Két kötelezőt nem olvastam el a szigorlatra.
Nem olvastam el a szigorlatra két kötelezőt.*

23. Az alábbi mondatokban figyeljük meg „a legmagasabb hegyet” kifejezés értelmezésének lehetőségeit!

- Melyik mondat ad lehetőséget csupán abszolút értelmezésre? (abszolút értelmezés: a legmagasabb hegy= Csomolungma)
- Melyik mondat ad lehetőséget relatív értelmezésre is? (relatív értelmezés: a szóba jöhető hegyek közül a legmagasabb)
- A lehetőségek milyen kapcsolatban vannak a mondat szerkezeti pozíciók betöltöttségével?
- A relatív értelmezés esetén a szóba jöhető hegyek körét kijelölő összetevő melyik mondat szerkezeti pozícióban áll?

a. *Péter tavaly Marival megmászta a legmagasabb hegyet.*

b. *Péter tavaly 'Marival ~mászta meg a legmagasabb hegyet.*

c. *Péter Marival 'tavaly ~mászta meg a legmagasabb hegyet.*

d. *Tavaly Marival ' Péter ~mászta meg a legmagasabb hegyet*

A relatív értelmezés esetében melyik mondatban mi a szóba jöhető hegyek köre?

1. *a Péter által Mari társaságában megmászott hegyek*

2. *a Péter által tavaly megmászott hegyek*

3. *a tavaly Mari által megmászott hegyek*

24. *keresik Pétert a régi pécsi kollégái*

A fenti kiinduló szerkezeti sorrend esetében melyik egységet milyen transzformációnak kell alávetni, hogy az eredményül kapott mondat fókuszához az alábbi releváns halmazok legyenek rendelhetőek?

a. *Péter régi kollégái közül a pécsiek*

b. *Péter pécsi kollégái közül a régiek*

c. *Péter régi pécsi ismerősei közül azok, akik kollégái voltak*

Írjuk le az eredményül kapott mondatokat, jelölve az intonációt!

Ábrázoljuk a mondatokat szerkezeti fán!

25. Vitassuk meg az alábbi állítások igazságát!

- a. *A magyar szabad szórendű nyelv.*
- b. *A magyarban a szórend szabadsága a fő összetevők szintjén valósul meg.*
- c. *A magyarban a mondatot alkotó fő összetevőknek bármely sorrendje jólformált mondatot ad.*
- d. *Az azonos összetevők különböző sorrendi variációi mindig más kommunikatív értéket hordanak.*
- e. *A magyar nyelv esetében is szabályok irányítják a mondatszerkezeti pozíciók betöltését.*
- f. *A mondatok jelentésének különbségét az adja, hogy a szerkezeti pozíciók különböző módon vannak betöltve.*
- g. *A magyar mondatok invariáns szerkezetének minden pozíciója maradhat kitöltetlen, csak a V címkéjű nem.*
- h. *Ha egy mondat csupán egyetlen fő összetevőből áll, annak fókuszjeggyel kell rendelkeznie.*

26. Melyik megállapítás mellett melyik példával érvelhetünk?

- a. *A magyarban az inherens operátorok számára nem minden mondatszerkezeti hely elérhető.*
- b. *A magyar mondat felszíni szerkezetében kommunikatív szempontok is érvényesülnek.*
- c. *A magyar mondat felszíni szerkezete ki tudja fejezni közvetlenül a logikai formát.*
- d. *Az (XP, FP) és az (XP, TP) pozíciók kitöltöttsége nem befolyásolja a másik kitöltési lehetőségeit.*
- e. *Vannak olyan lexikai egységek a magyarban, amelyek az őket befogadó mondat szerkezetében nem teszik lehetővé az (XP, FP) pozíció kitöltetlenségét.*
- f. *A magyarban a bővítményeken belül erős a szórendi kötöttség.*
- g. *A magyarban több fő összetevő is viselhet főhangsúlyt.*

Példák:

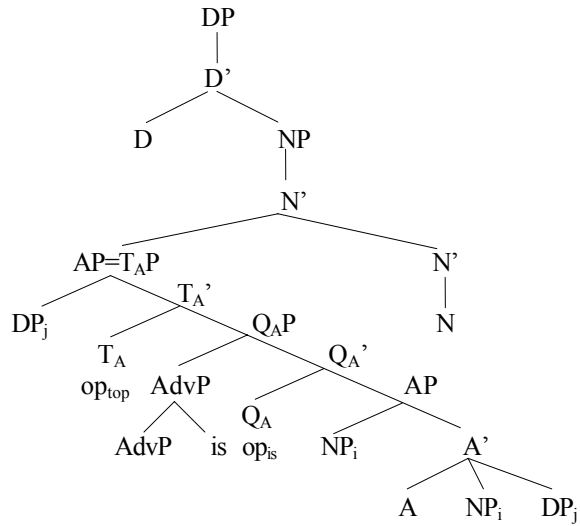
- a. *A három közismerten lusta diák az idén minden fölösleges energiáját a grammatika tanulmányozásának szenteli.*
- b. *Kivételesen Péter dicséri nem a saját munkáját.*

- c. *Nálunk mindig mindenki szétszórt.*
- d. *Csak én szeretem csak Bartókot.*
- e. *Te árultad el a titkomat!*
- f. *Poirot a gyertyakoppantót nézte meg először.*
- g. *A látottak mélyen lesújtottak.*
- h. *Kinek a lelkén szárad a dolog?*
- i. *fekete három újszülött kenguru a*
- j. *Tavaly Frakk minden macskát többször is elvitt a cirkuszba.*
- k. *Tavaly Frakk minden macskát többször is elvitt a cirkuszba.*

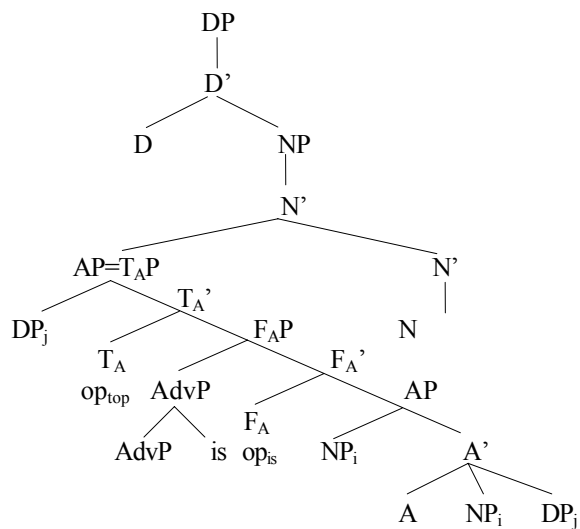
28. Melyik ágrajz tartozik a kifejezéshez? Keressünk a fel nem használt ágrajzhoz megfelelő nyelvi egységet!

a teknőst ma is kézzel vájó bácsi

a)

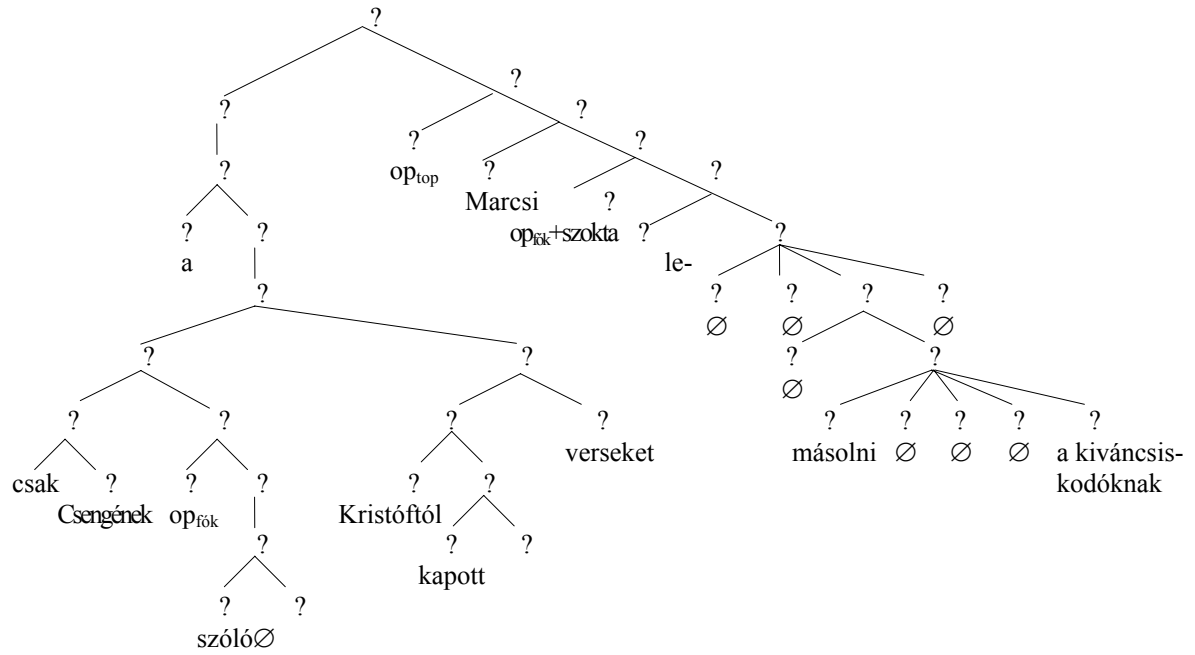
b)

29. Egészítsük ki a hiányos ágrajzokat! ☺

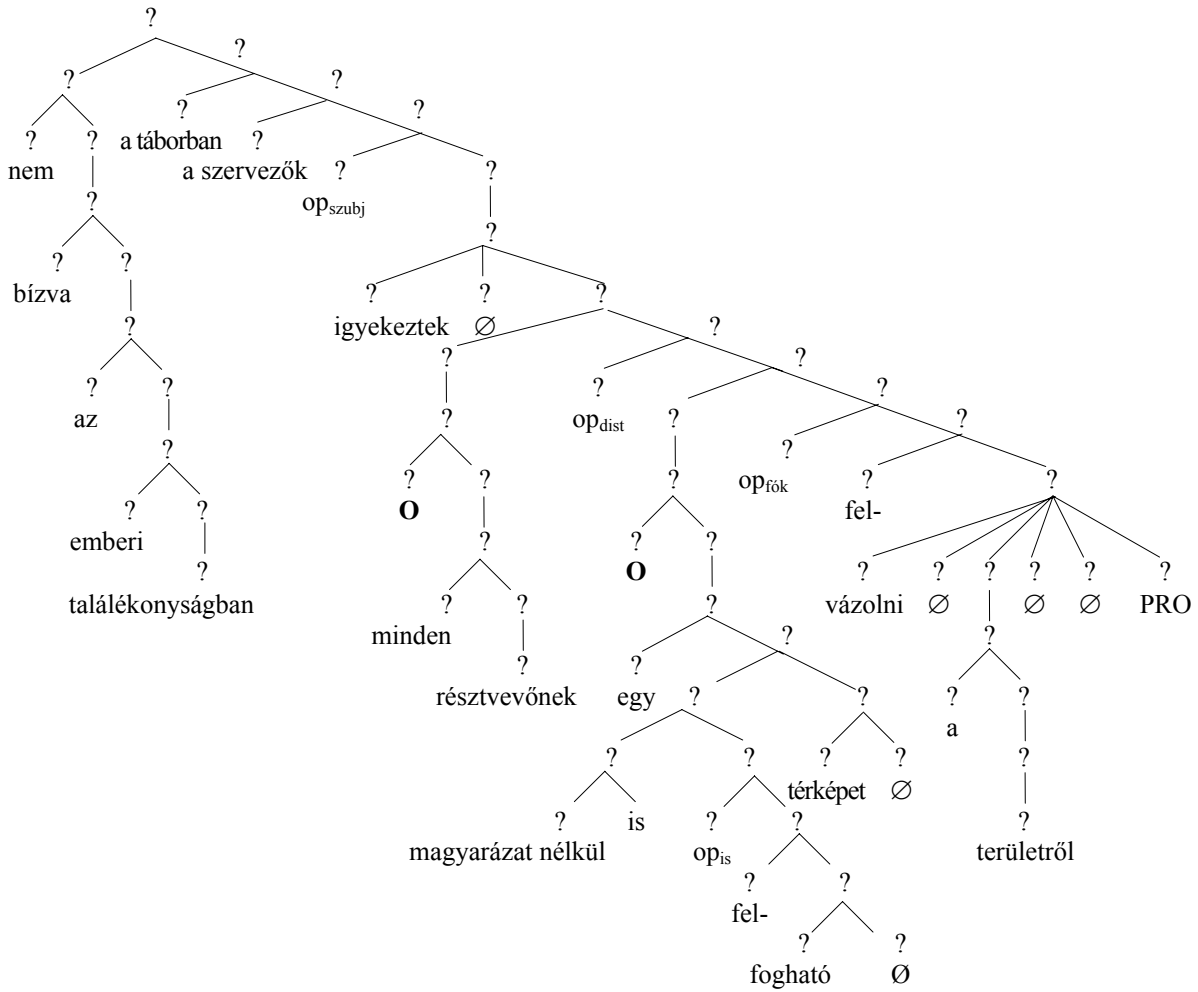
A)

A csak Csengének szóló, Kristóftól kapott verseket Marcsi szokta le másolni a kíváncsiskodóknak.

B)

Nem bízva az emberi találékonyságban a táborban a szervezők igyekeztek minden résztvevőnek egy magyarázat nélkül is felfogható térképet felvázolni a területről.

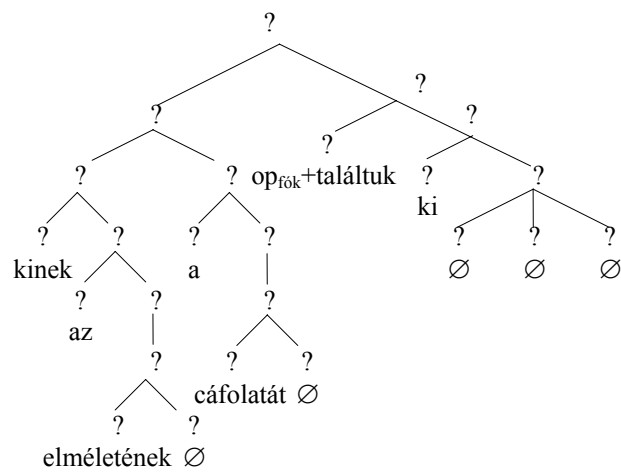

30. Az alábbiakban nem-semleges mondatokkal és nem-semleges bővítményi szerkezetekkel végzünk műveleteket. A megoldásokat a függelékben megtaláljuk. ☺

A)

1-5, 9-12, 16-18, 27-33

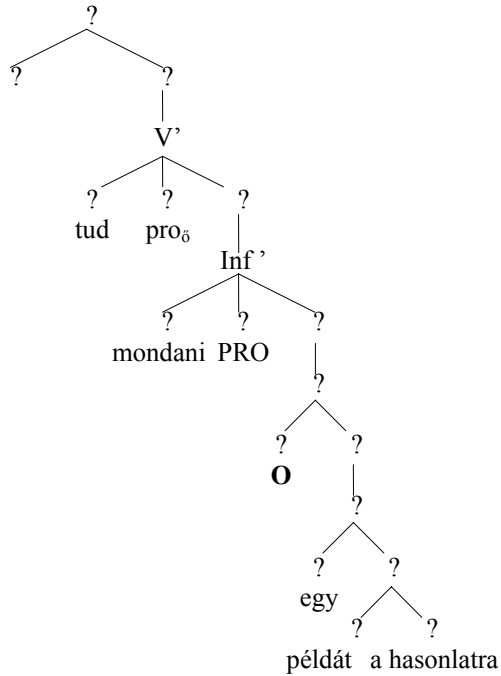
Kinek az elméletének a cáfolatát találtuk ki?

B)

1-5, 9-15, 19-23, 26, 28-30

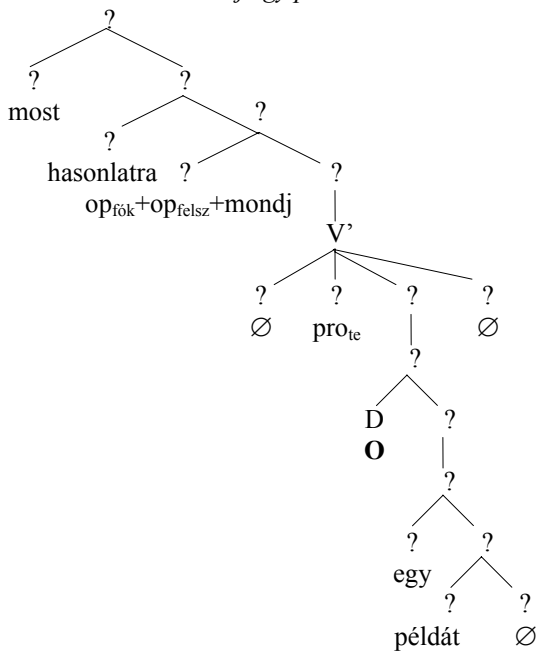
Tud mondani egy példát a hasonlatra?

C)

1-5, 9-18, 22, 26-33

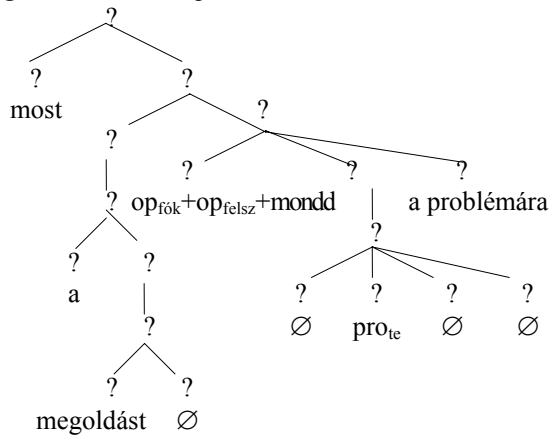
Most hasonlatra mondj egy példát!

D)

1-5, 9-12, 16-18, 22, 27-33

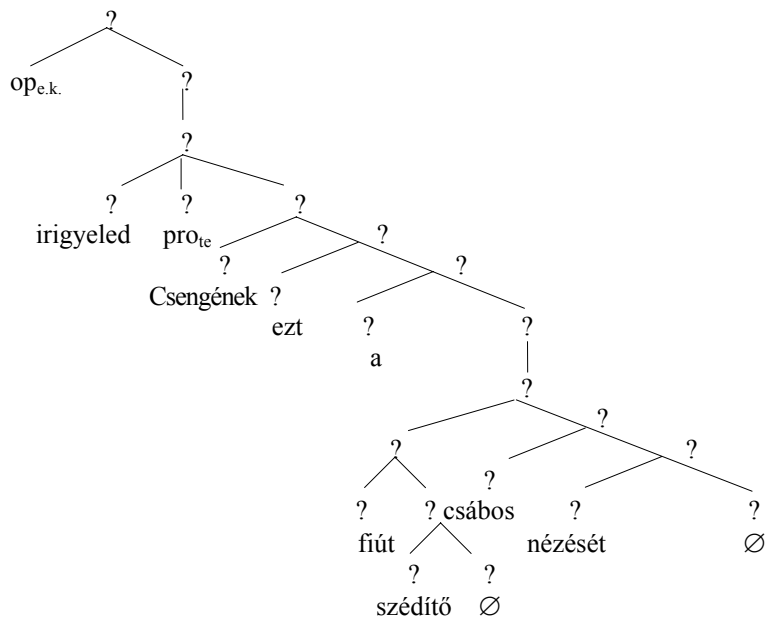
Most a 'megoldást mondd a 'problémára!

E)

1-12, 27

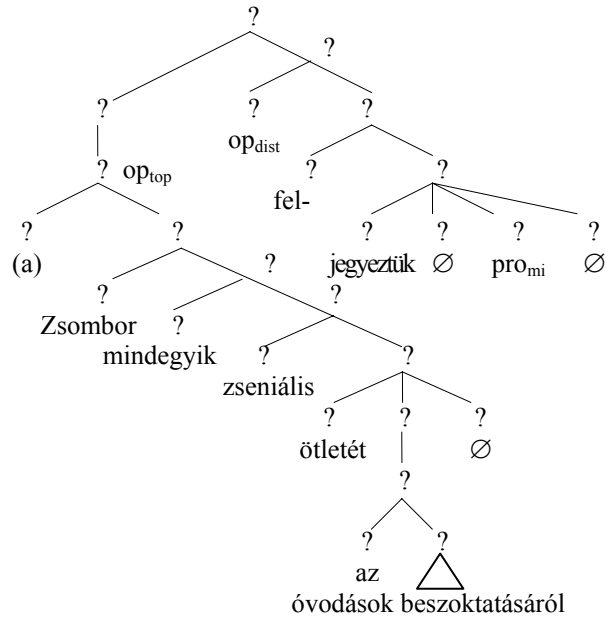
Irigyeled Csengének ezt a fiút szédítő csábos nézését?

F)

1-12, 27

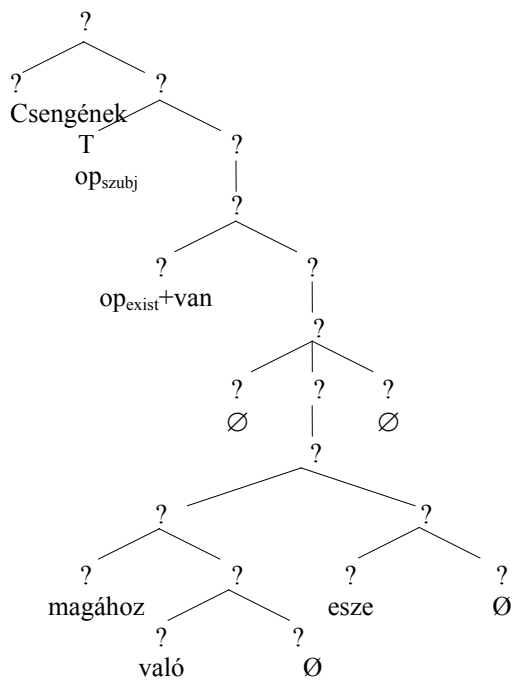
Zsombor mindegyik zseniális ötletét az óvodások beszoktatásáról feljegyeztük.

G)

1-12, 27-33, 37-39

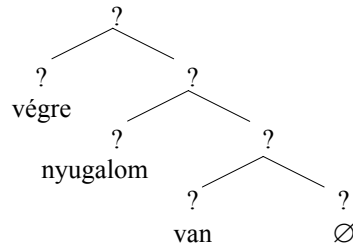
Csengének van magához való esze

H)

1-5, 9, 16-18, 27

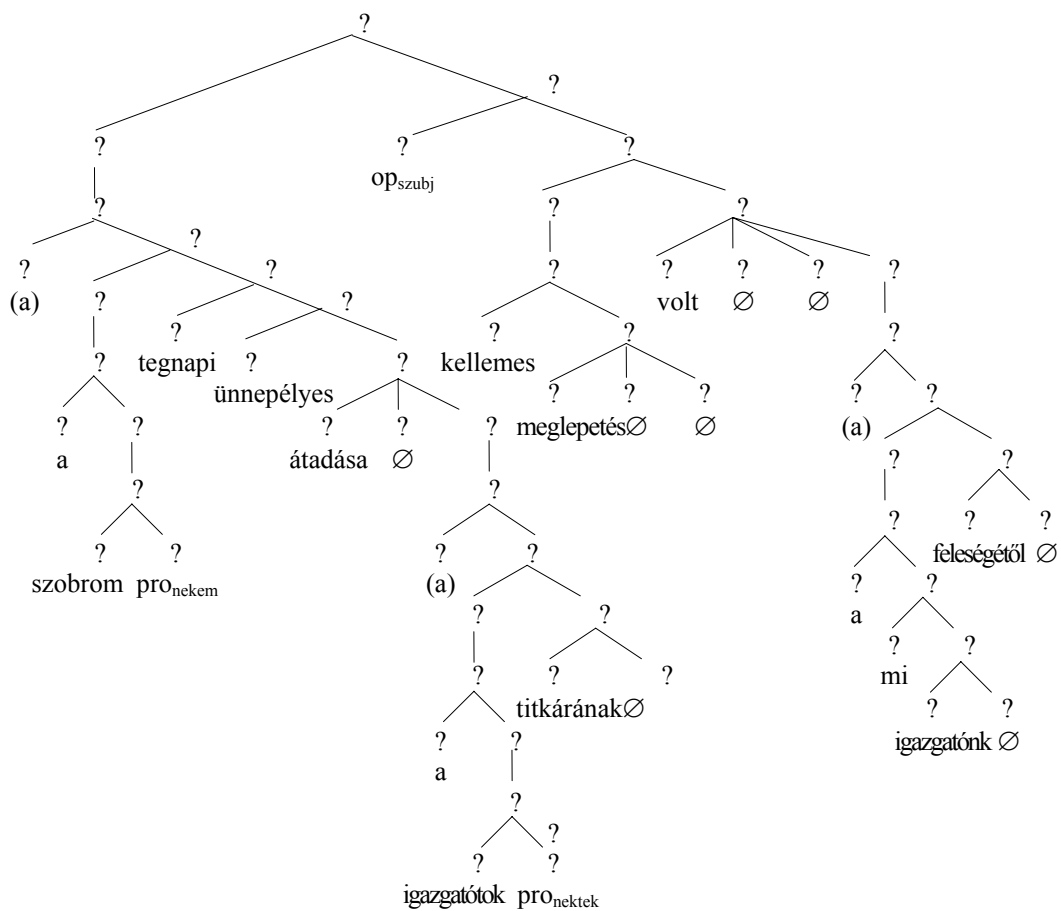
Végre nyugalom van.

I)

1-12, 22, 27-30, 37-39

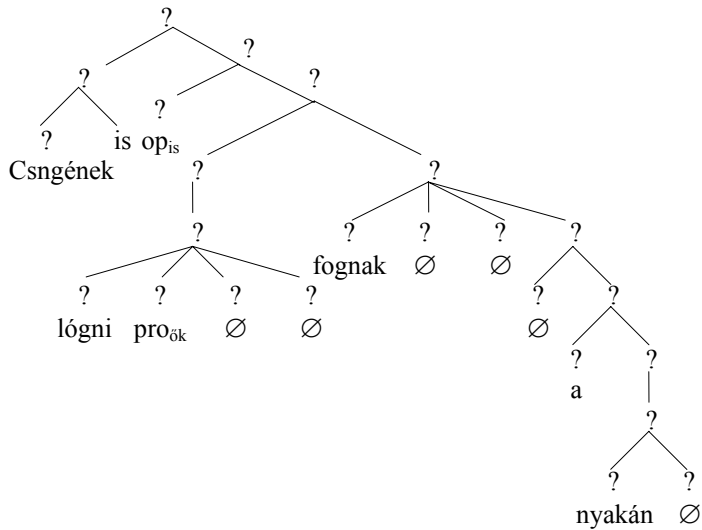
A szobrom tegnapi ünnepélyes átadása a cégetek igazgatójának kellemes meglepetés volt a mi igazgatónk feleségétől.

J)

1-12, 19-22, 27-30, 34-36

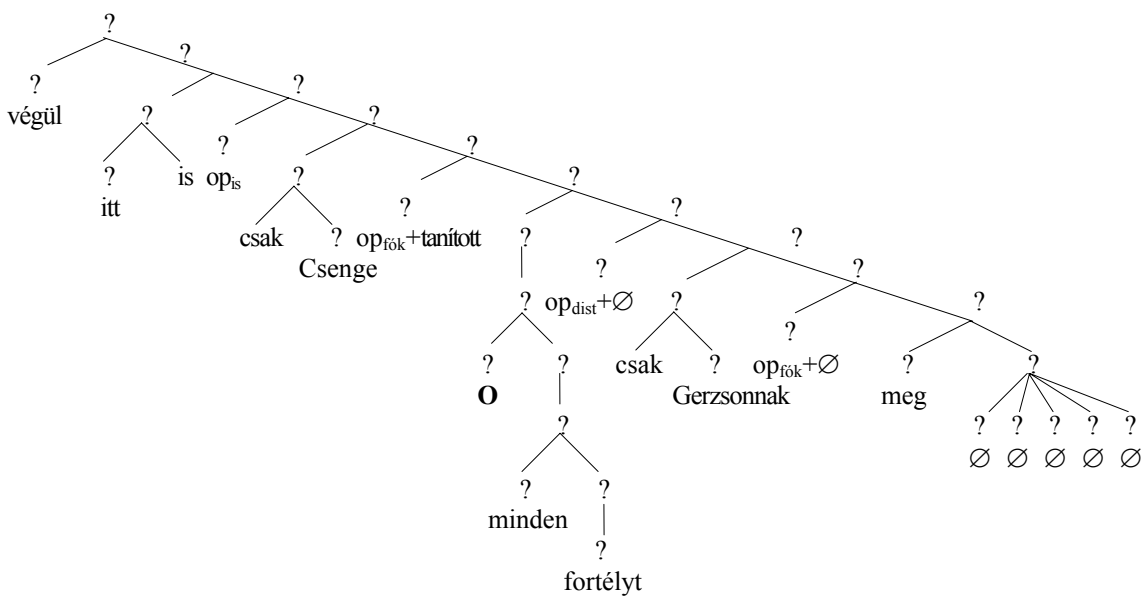
Csengének is lógni fognak a nyakán.

K)

1-5, 9-18, 27-36

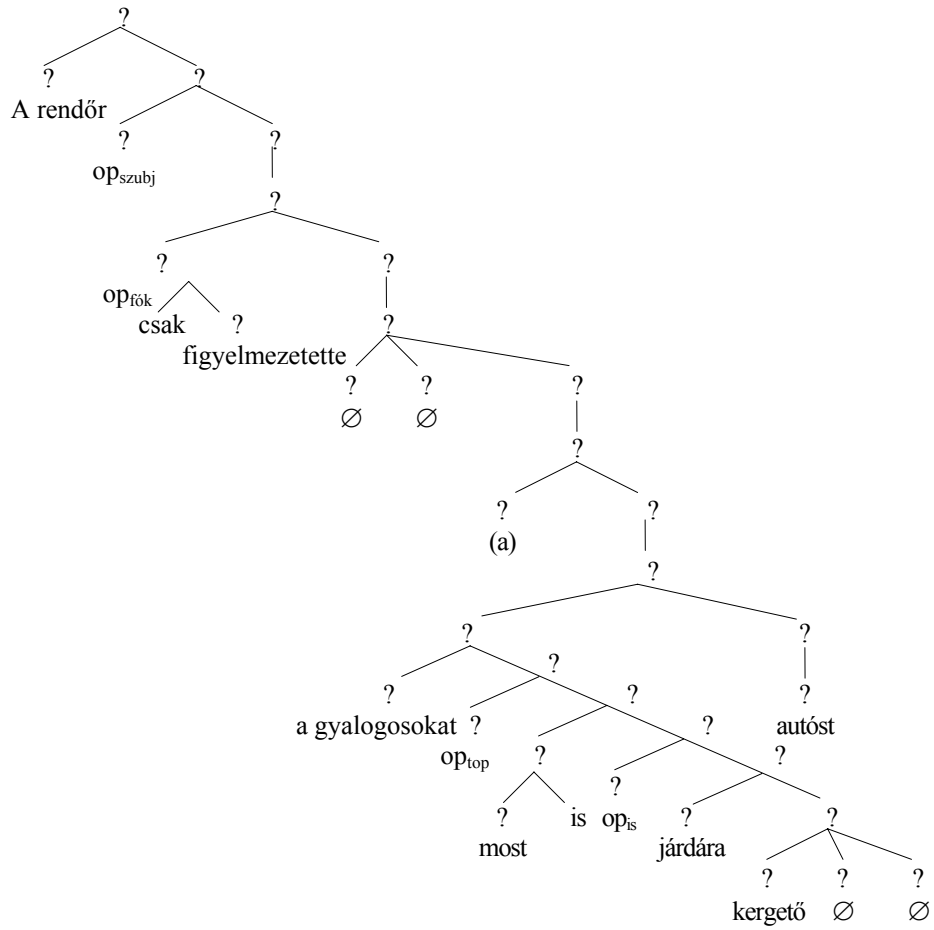
Végül itt is csak Csenge tanított minden fortélyt csak Gerzsonnak meg.

L)

1-12, 16-18, 27-33, 37-45

A rendőr csak figyelmeztette a gyalogosokat most is járdára kergető autóst.

31. Melyik ágrajz tartozik a megadott mondatokhoz, illetve kifejezésekhez?

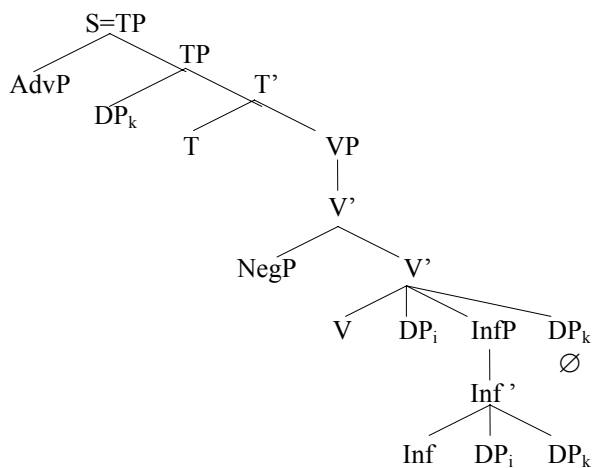
Helyezzük el a mondat (kifejezés) részeit a megfelelő ágrajzon! Ha szükséges, egészítsük ki az ágrajzokat a hiányzó elemekkel!

Ki tudunk-e találni a fel nem használt ágrajznak megfelelő mondatot (kifejezést)? Ha nem, miért nem?

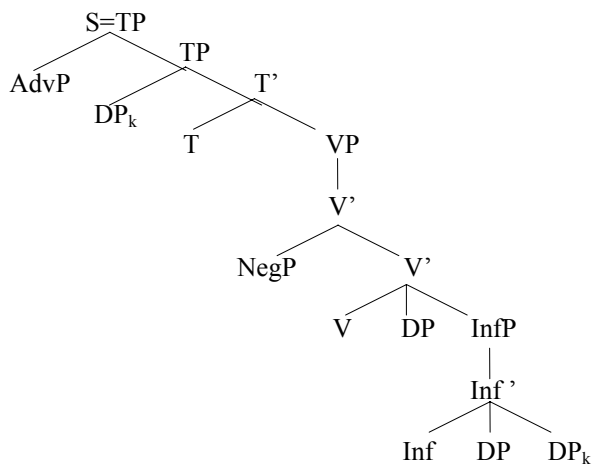
A)

Most Csengével nem szeretnék találkozni.

a)

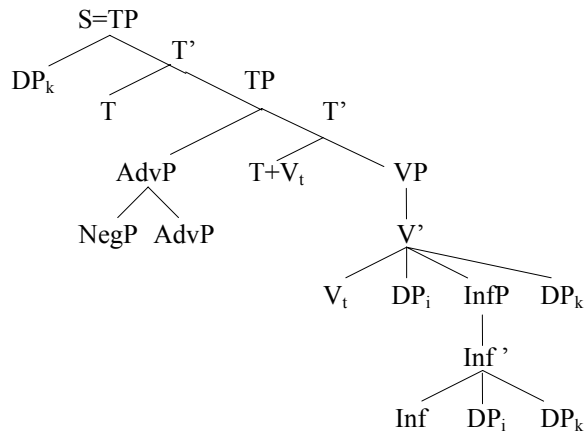
b)

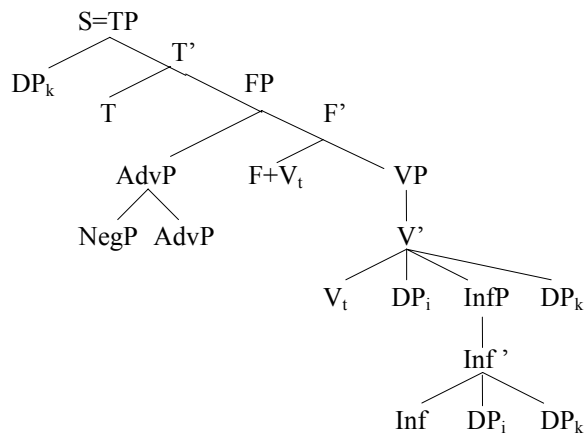
B)

Csengével nem most szeretnék találkozni.

a)

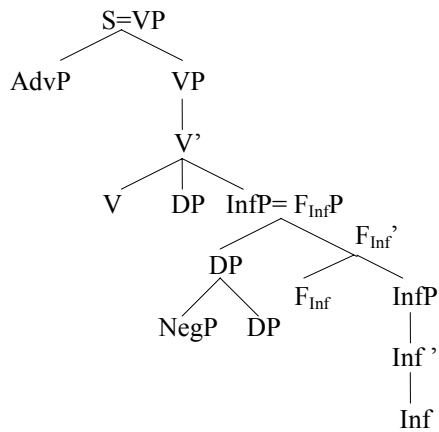
b)

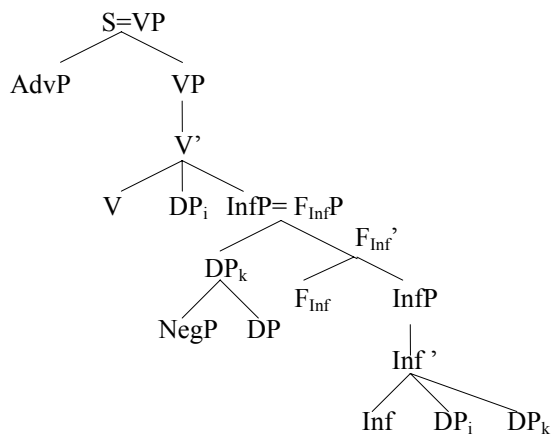
C)

Most szeretnék nem Zsomborral sakkozni.

a)

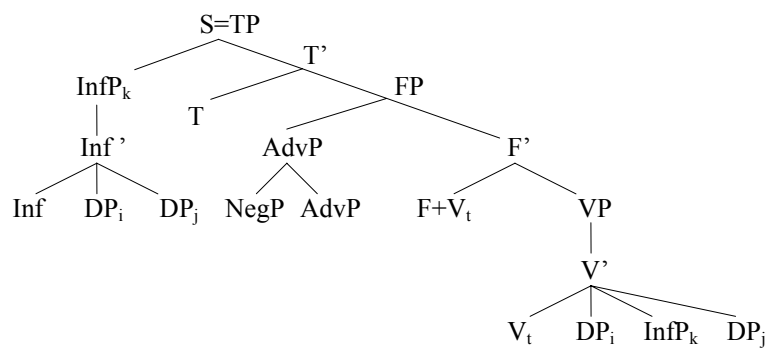
b)

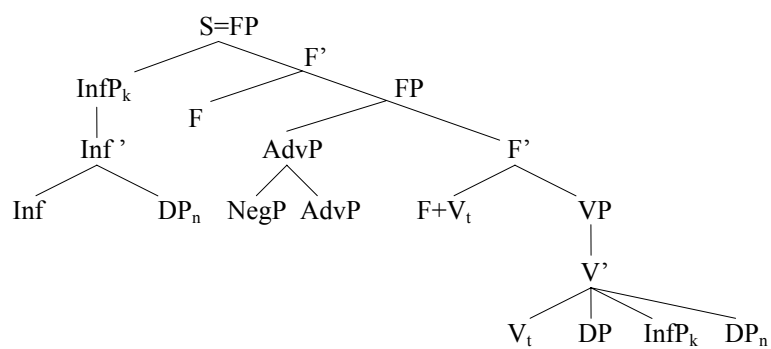
D)

Sakkozni nem most szeretnék Zsomborral.

a)

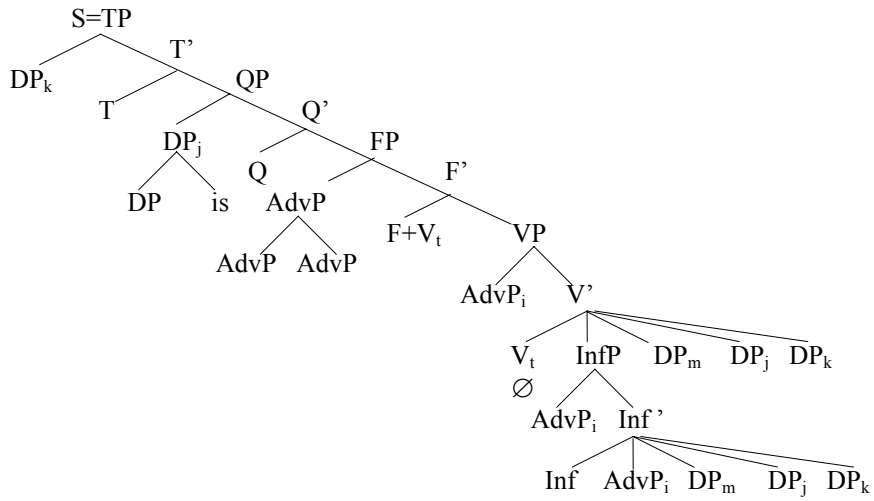
b)

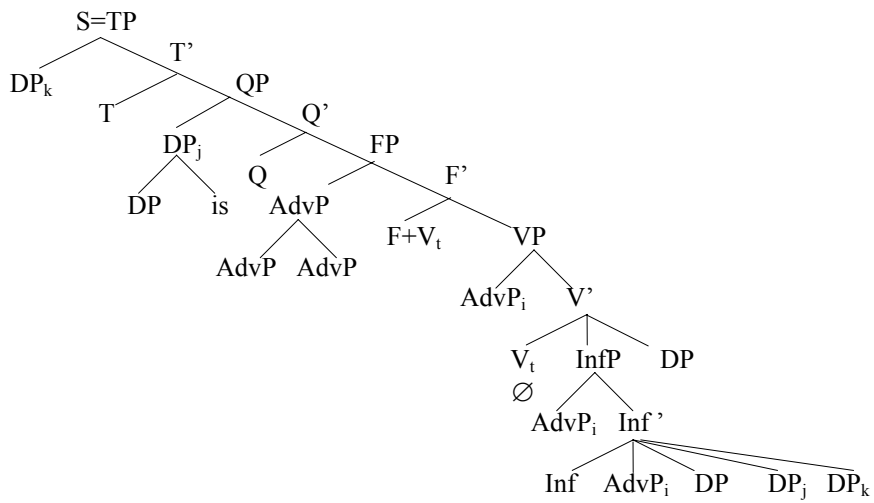
E)

Csengének a gyűrűt is legalább ötször próbálta átadni.

a)

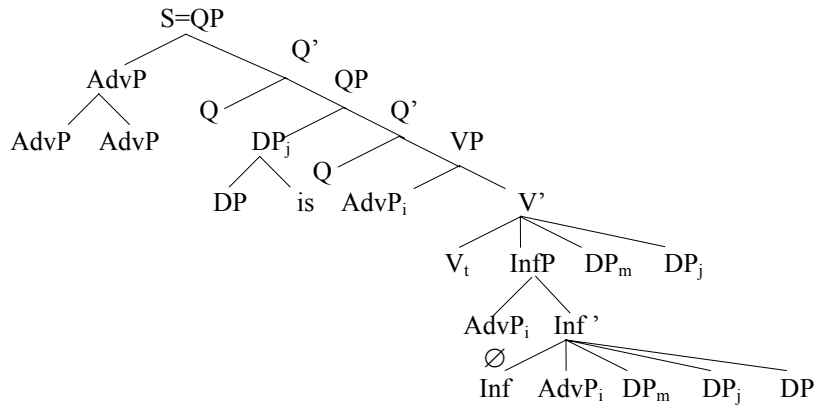
b)

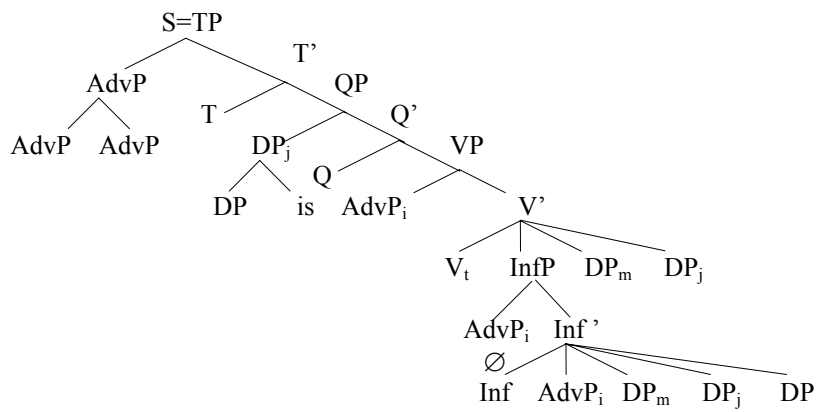
F)

Legalább ötször a gyűrűt is megpróbálta átadni Csengének.

a)

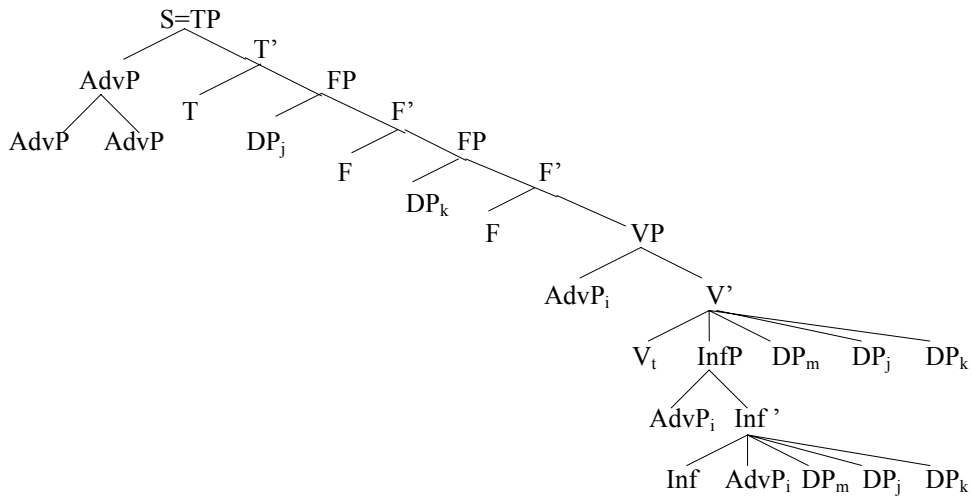
b)

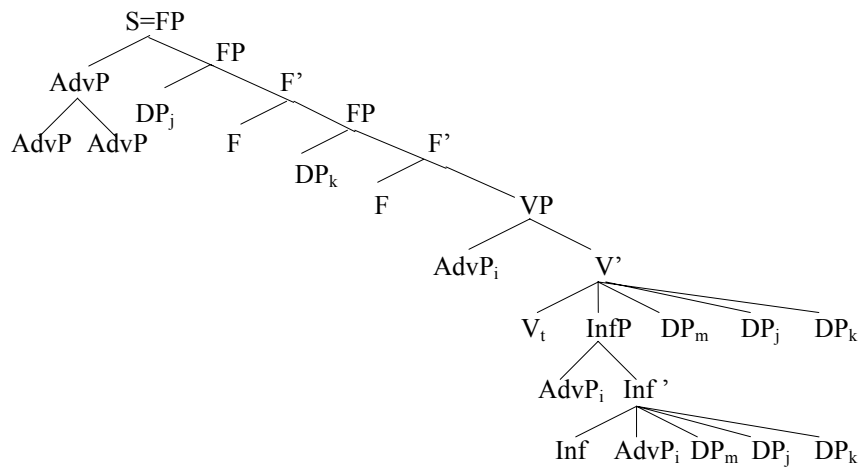
G)

Legalább ötször Csengének próbálta a gyűrűt átadni.

a)

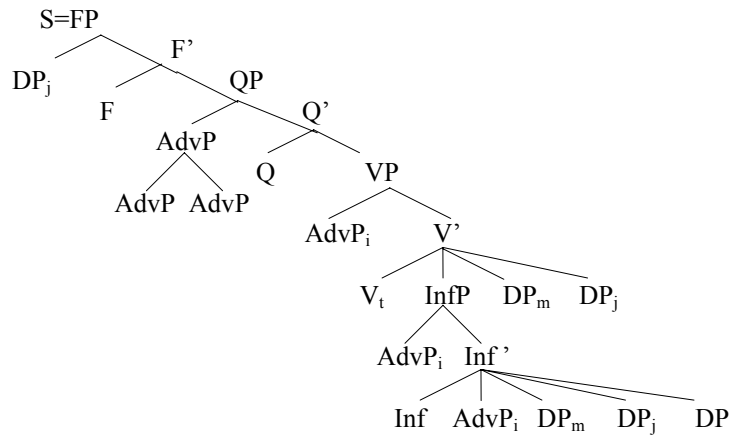
b)

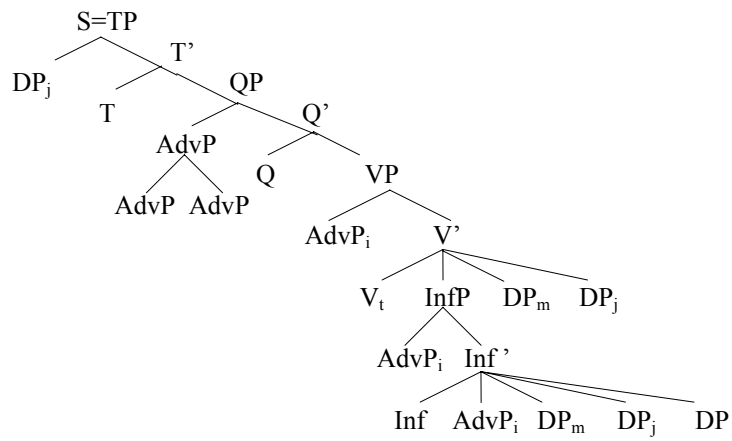
H)

A gyűrűt próbálta legalább ötször átadni Csengének.

a)

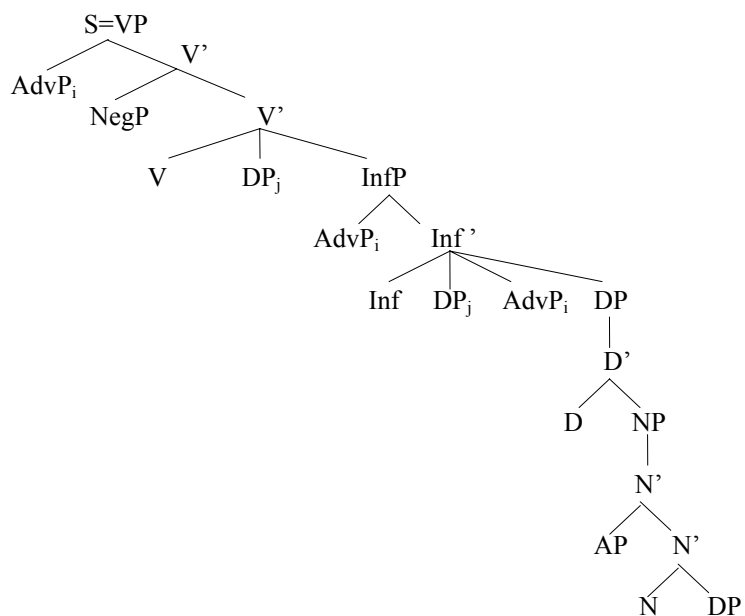
b)

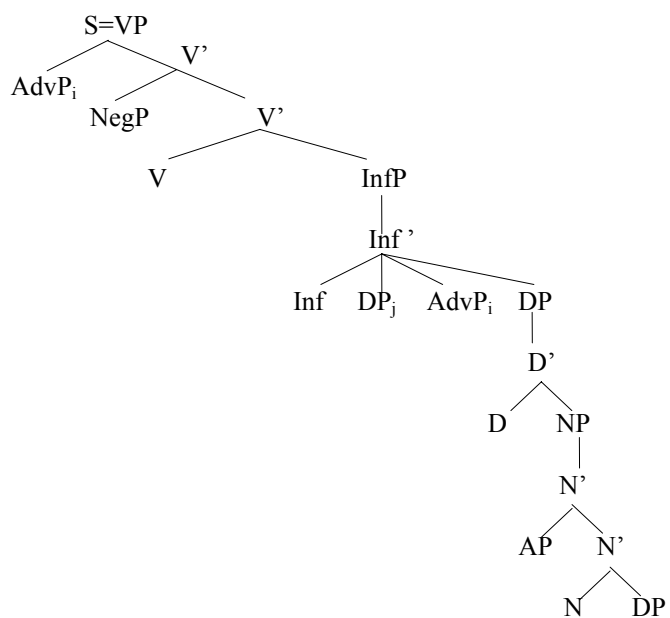
I)

El ne kezd mesélni a legújabb pletykáidat!

a)

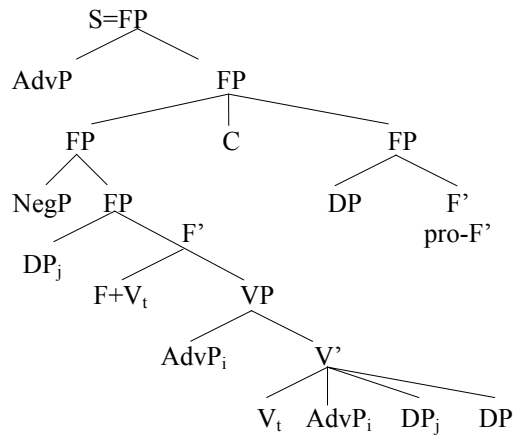
b)

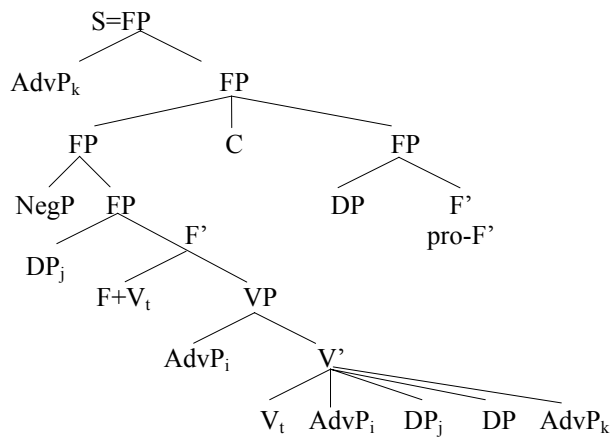
J)

Most nem Zsombor húzta ki a gyufát, hanem Csenge.

a)

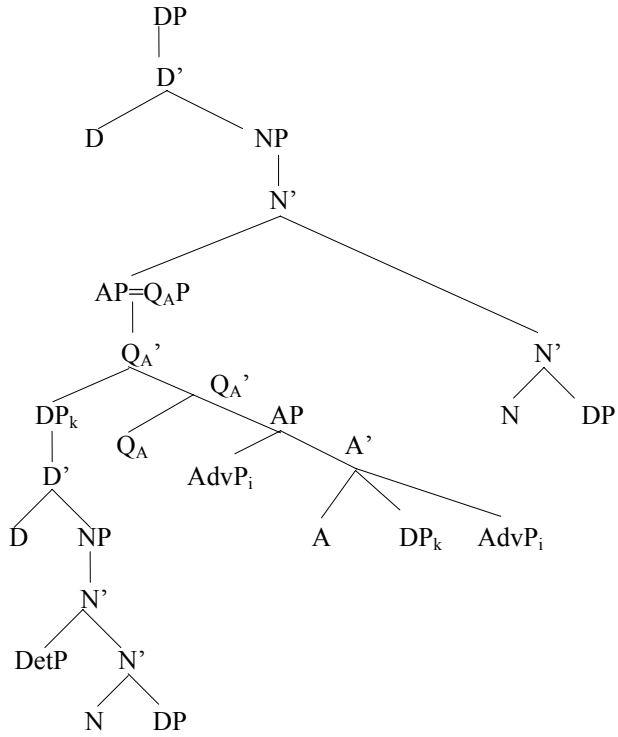
b)

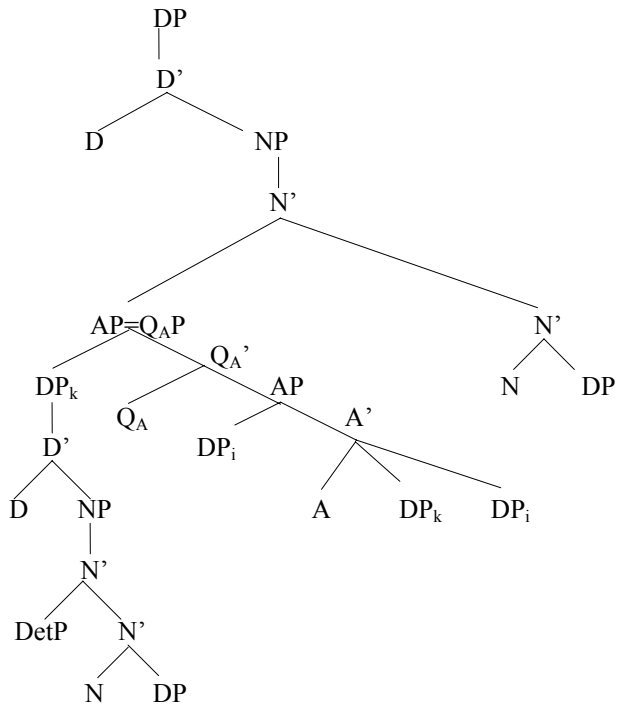
K)

a minden rokonunkat elbűvölő gyerekekünk

a)

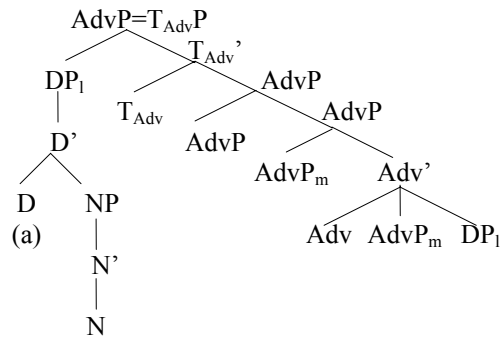
b)

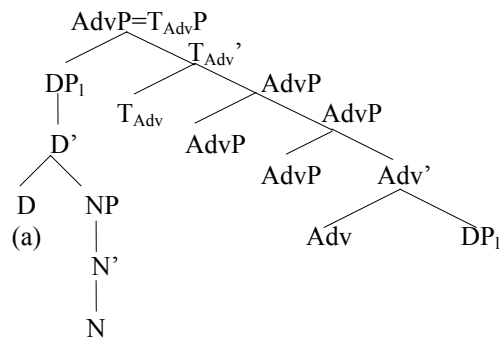
L)

a pályán hiba nélkül végiglovagolva

a)

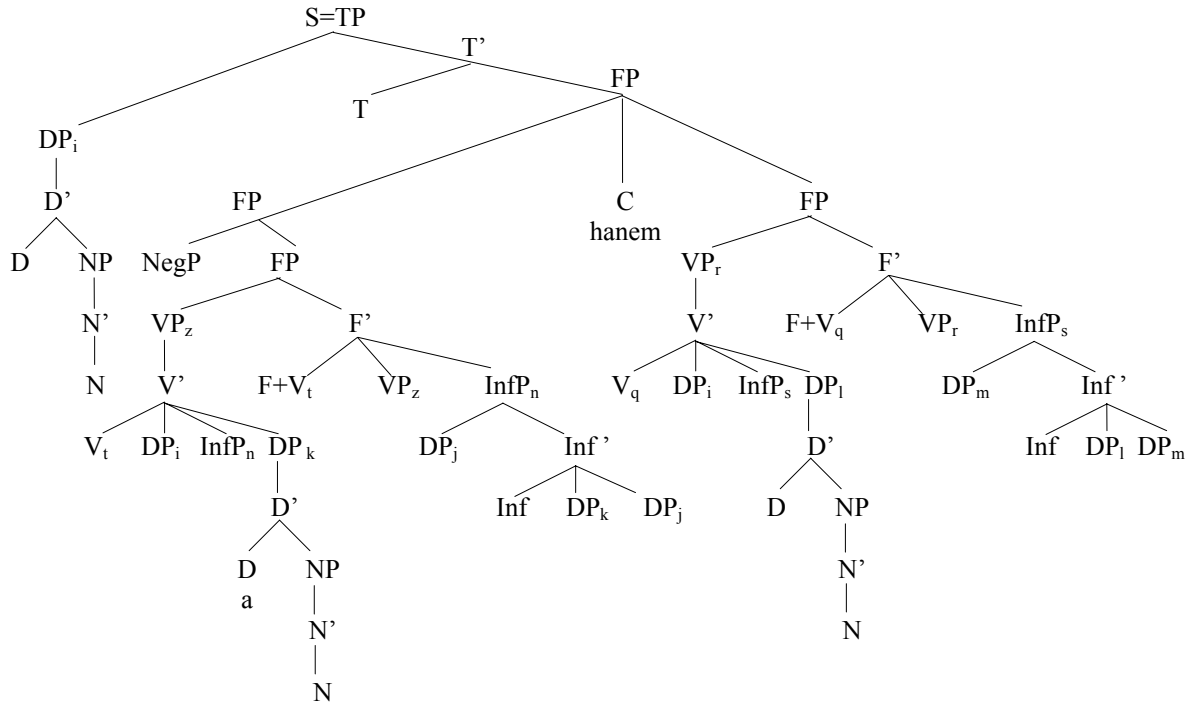
b)

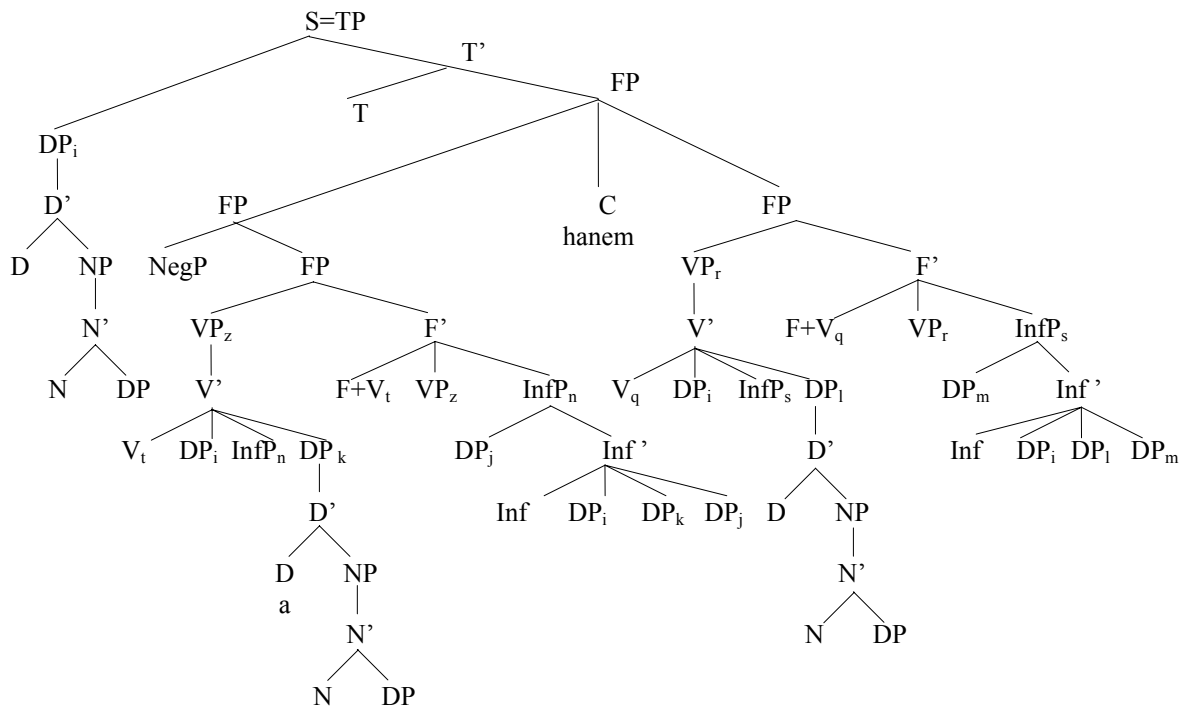
M)

A tanárom nem az ágrajzát akarja a mondathoz igazítani, hanem a mondatát szeretné az ágrajzhoz alakítani.

a)

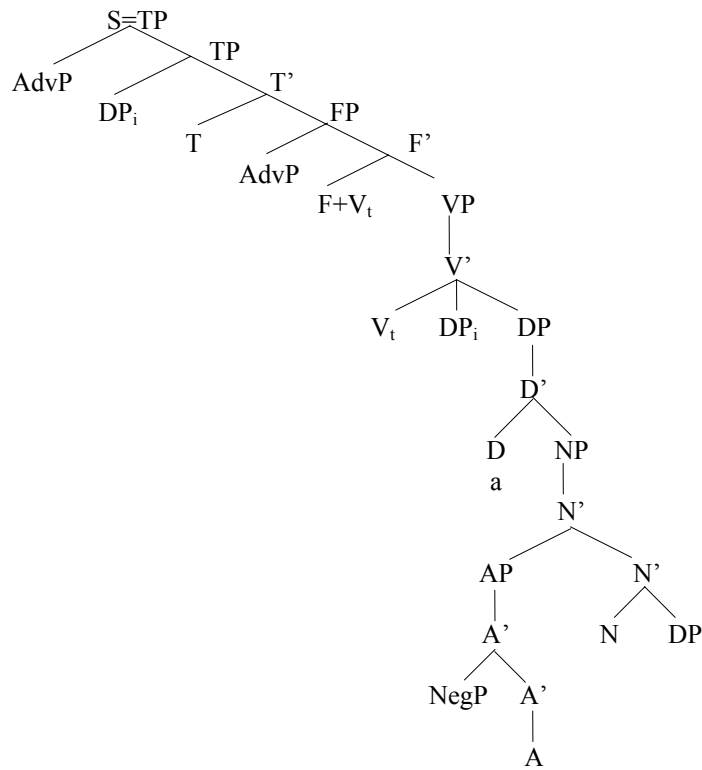
b)

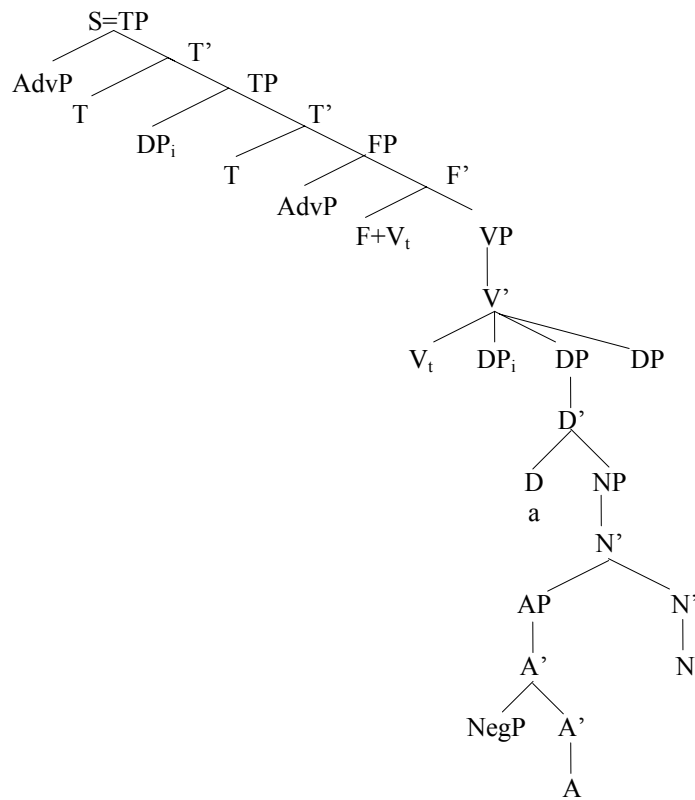
N)

Mostanában Zsombor miért nézegeti a nem virágzó kaktuszait?

a)

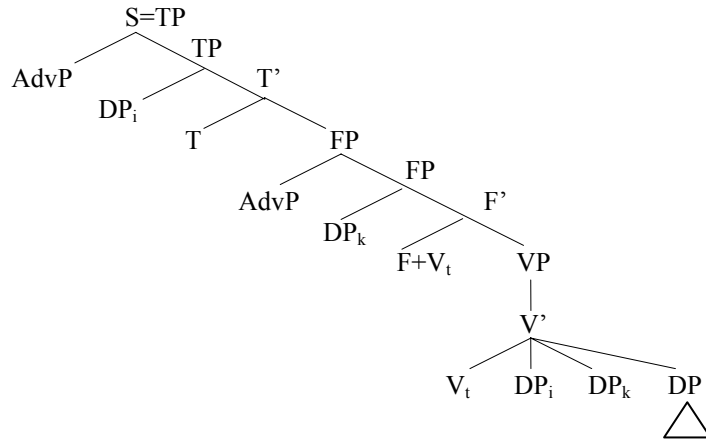
b)

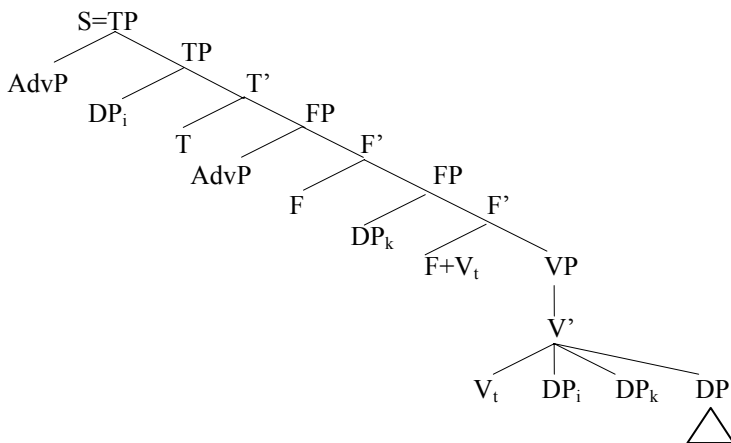
O)

Szerinted Csenge miért tőlünk várja a világrengető ötleteket?

a)

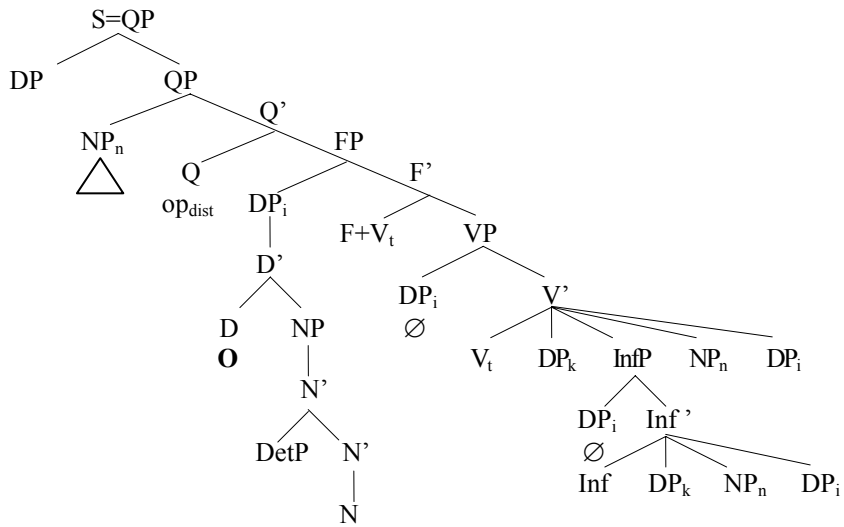
b)

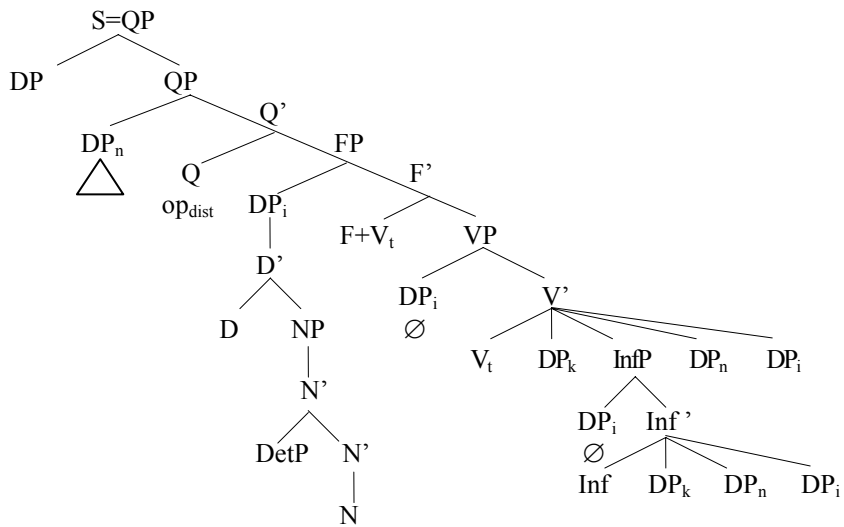
P)

Ausztriában melyik siberletért hány eurót kellett fizetni?

a)

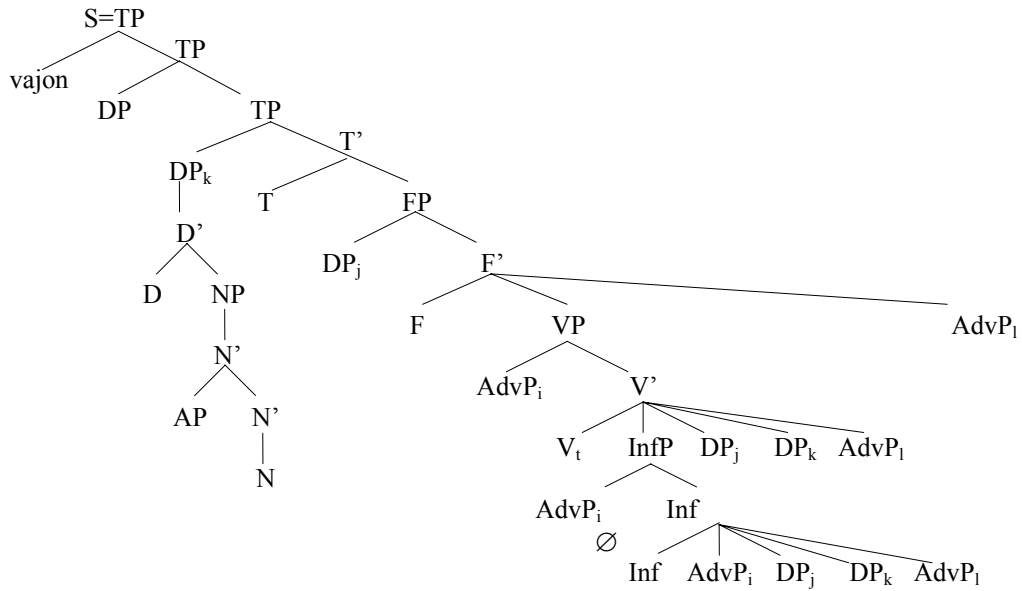
b)

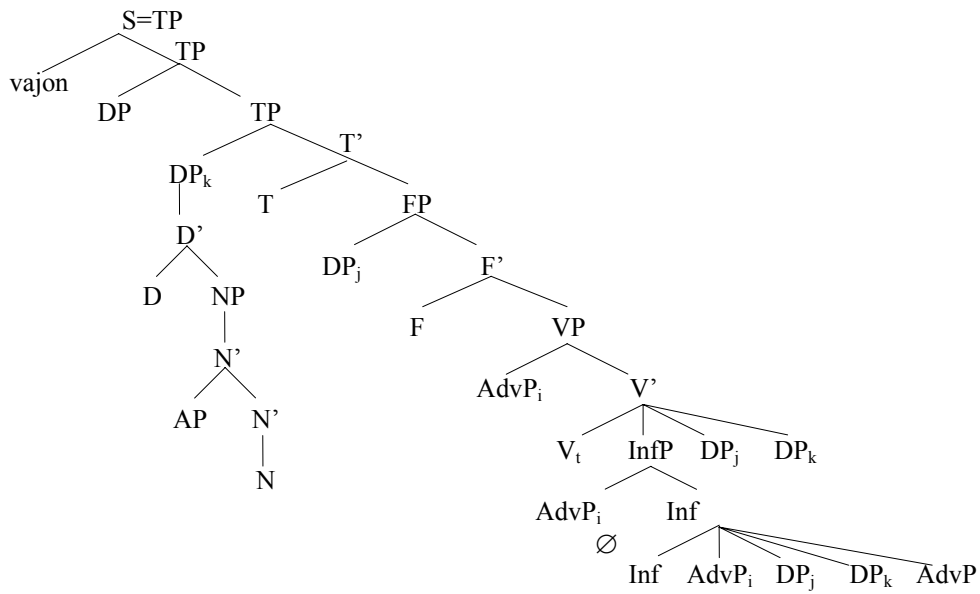
Q)

Vajon Somogyban a politikai szövetséget kik fogják megkötni kivel?

a)

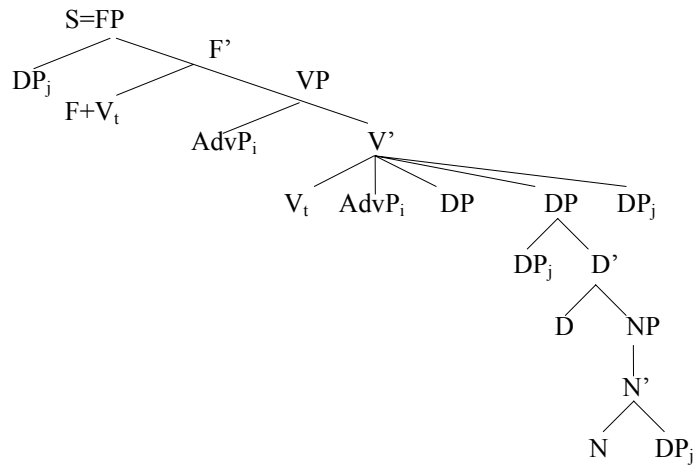
b)

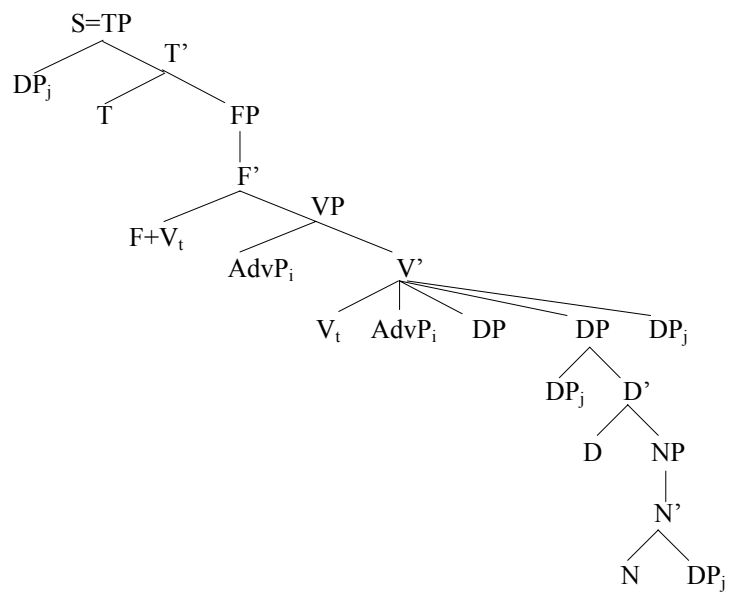
R)

Csengének kérd ki a tanácsát!

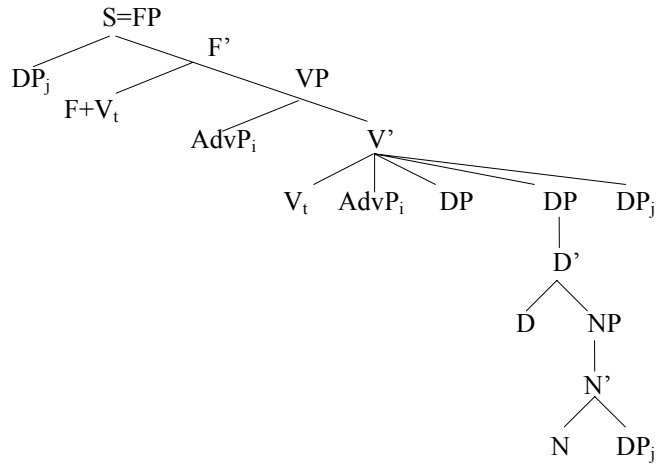
a)

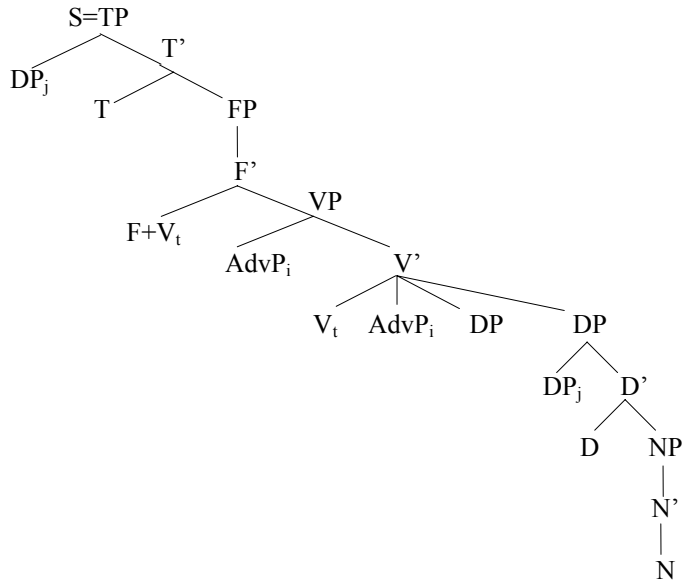
b)

c)

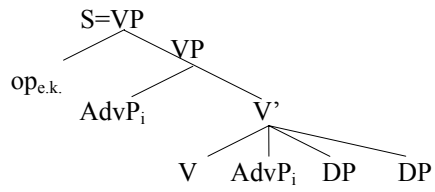
d)

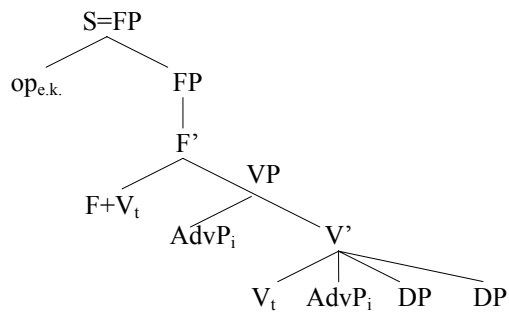
S)

Felhívjalak? Hívjalak fel?

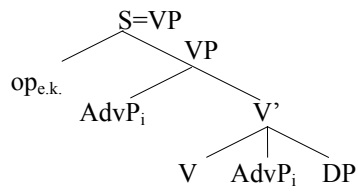
a)

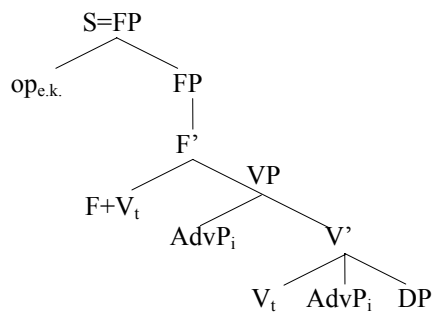
b)

c)

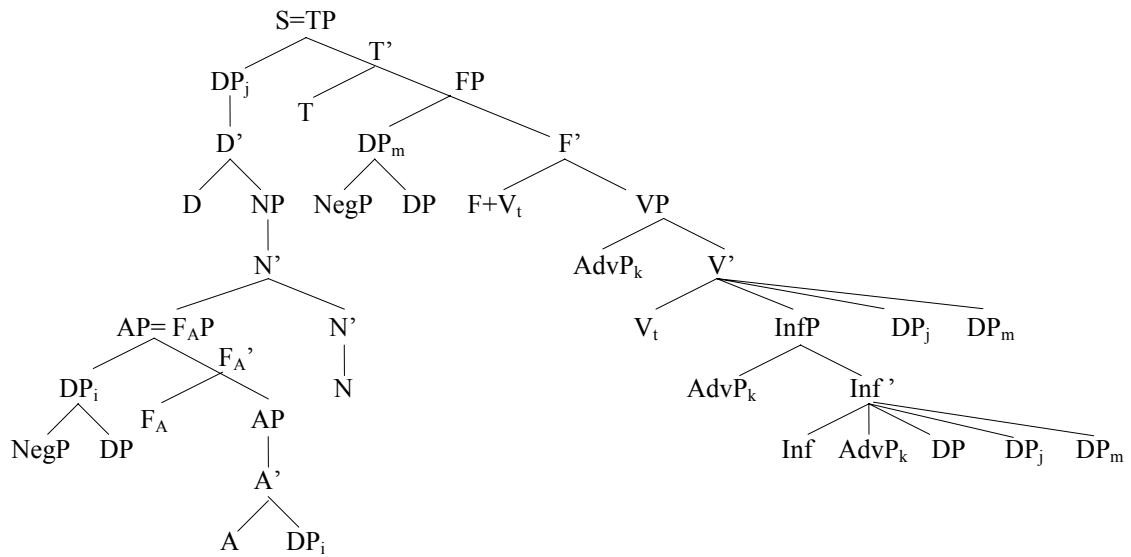
d)

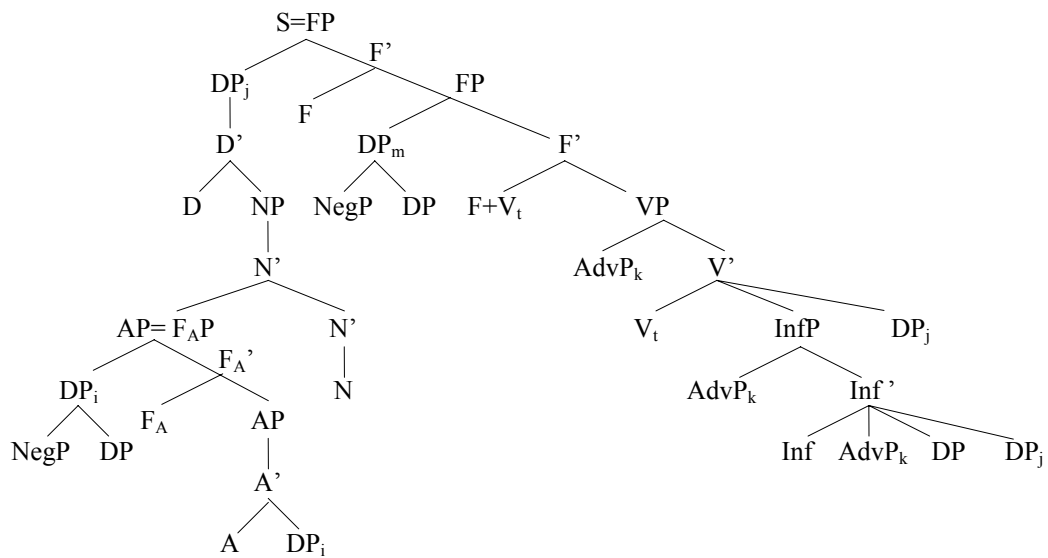
T)

A nem tőlem származó ötletekért nem én fogom bezsebelni a dicséretet.

a)

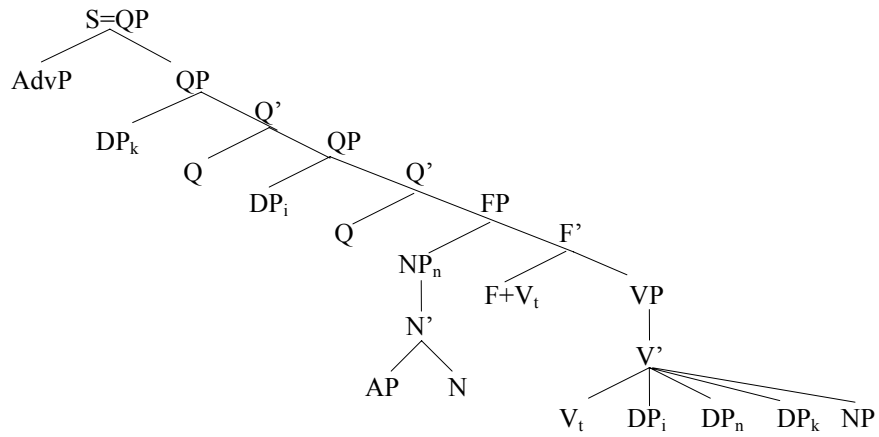
b)

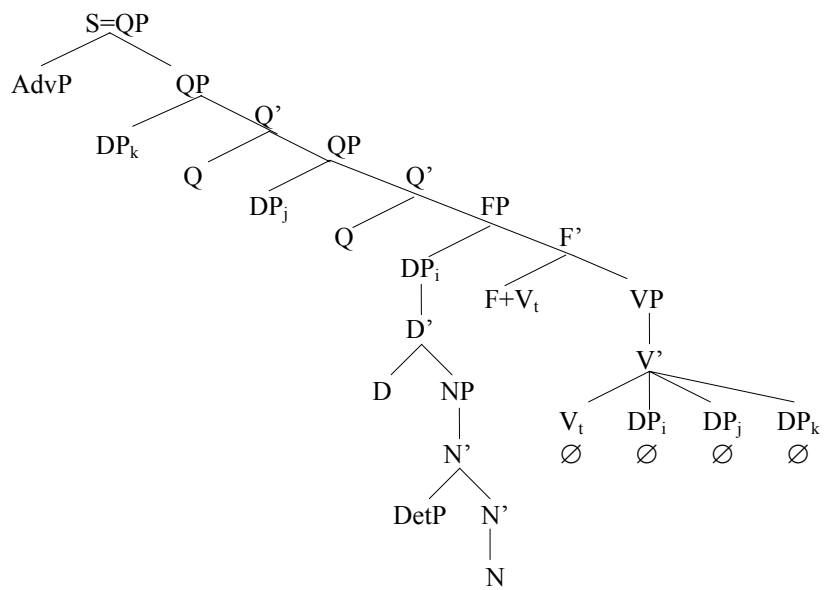
U)

Szerinted ki kivel, milyen áron kötött szövetséget?

a)

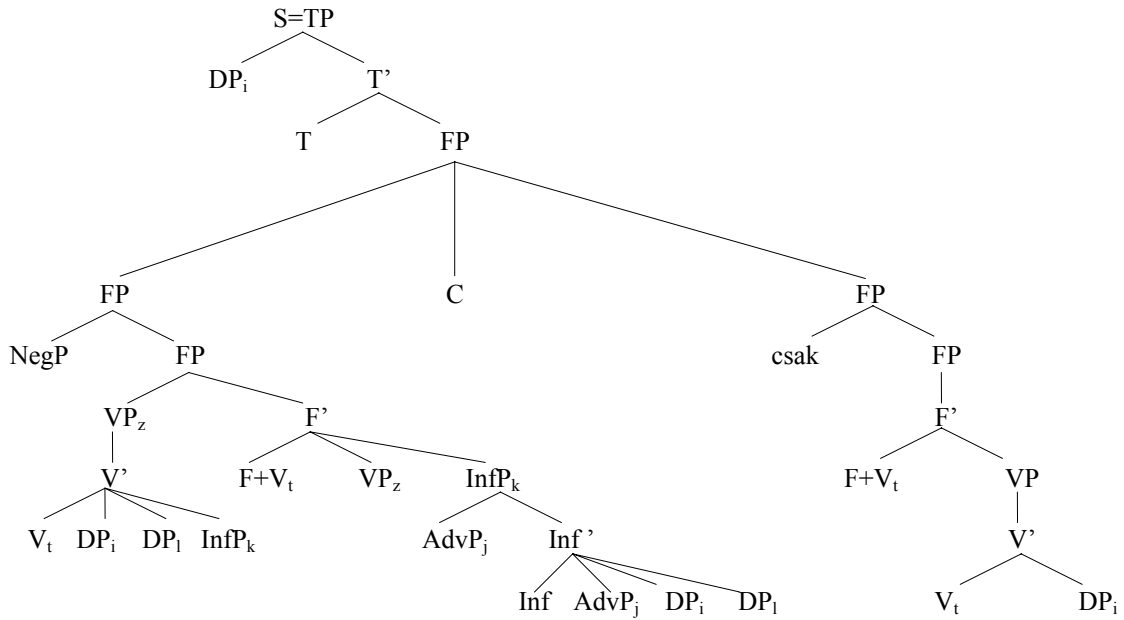
b)

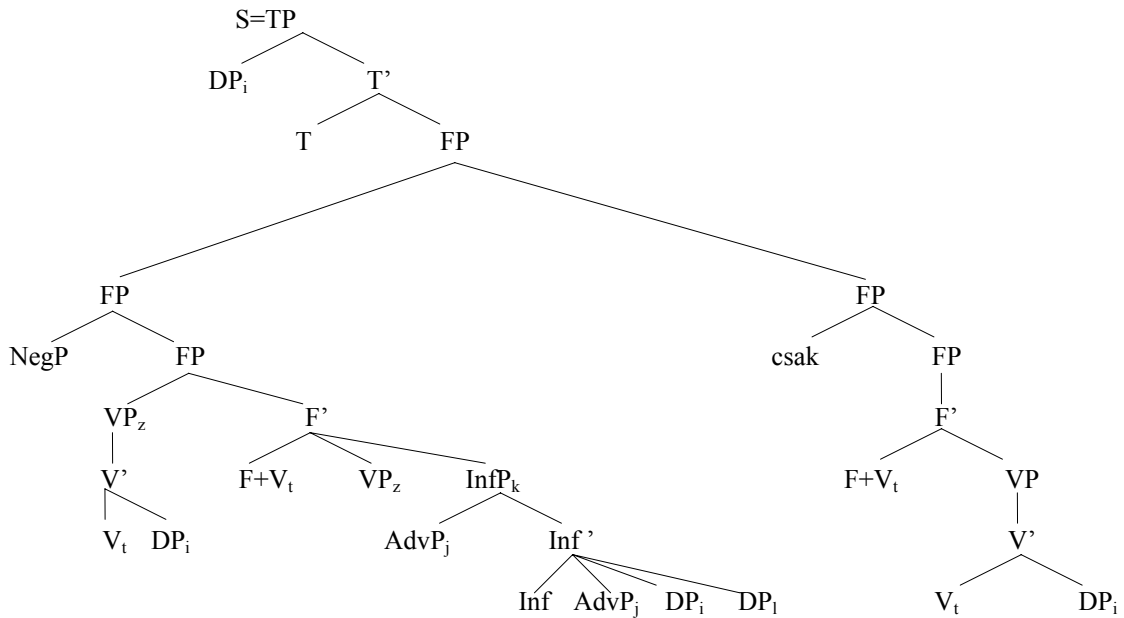
V)

Csenge nem Zsombort próbálja felébreszteni, csak mosogat.

a)

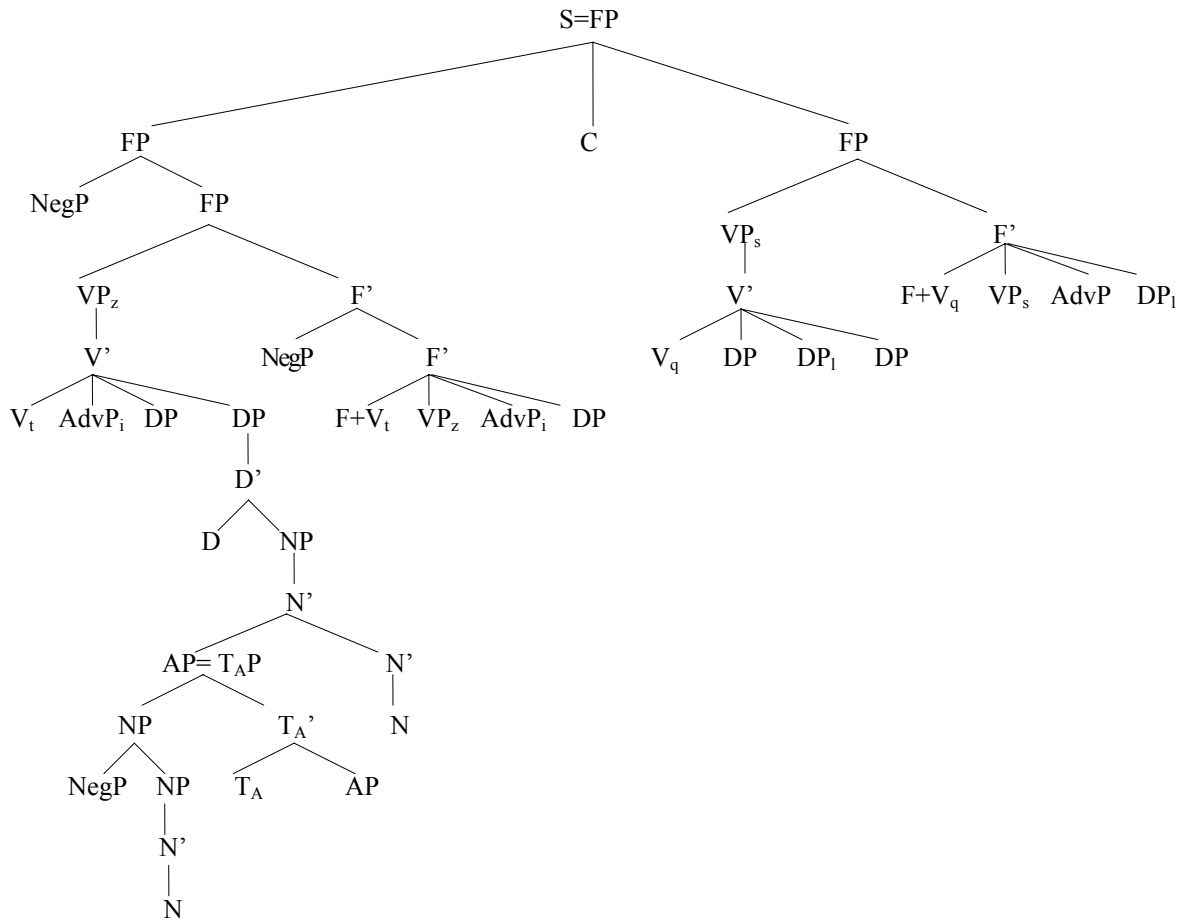

b)

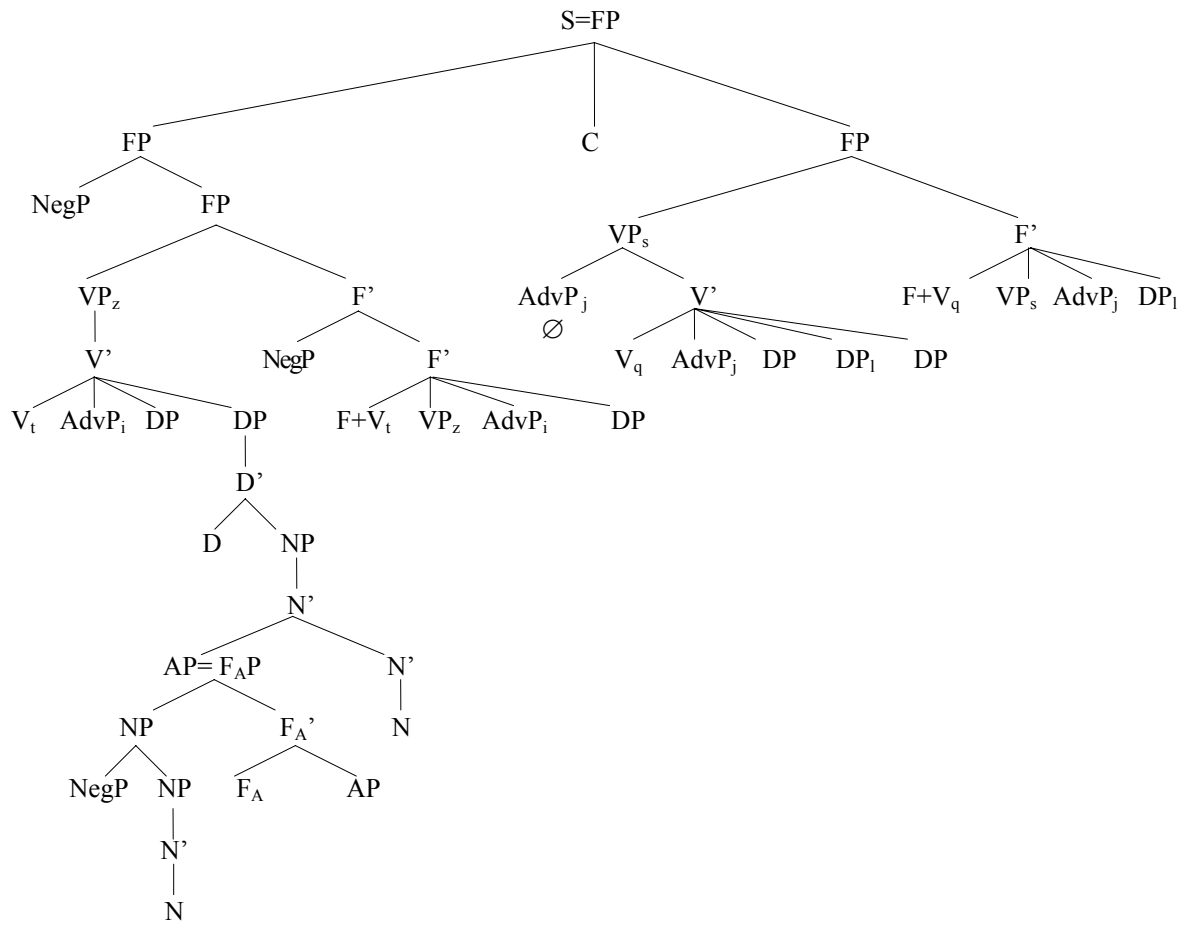

W) *Nem a nem tollal irt dolgozatokat nem fogadta el a vizsgán, hanem a teremből küldte ki puskázó diákokat.*

a)

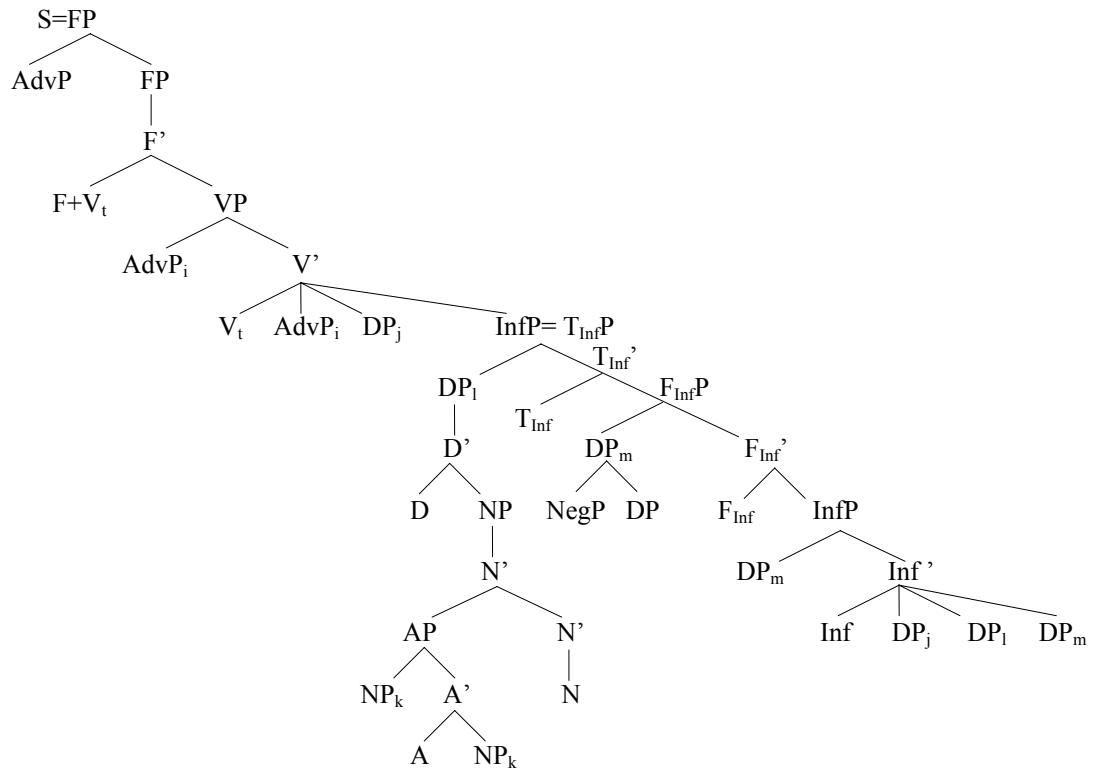
b)

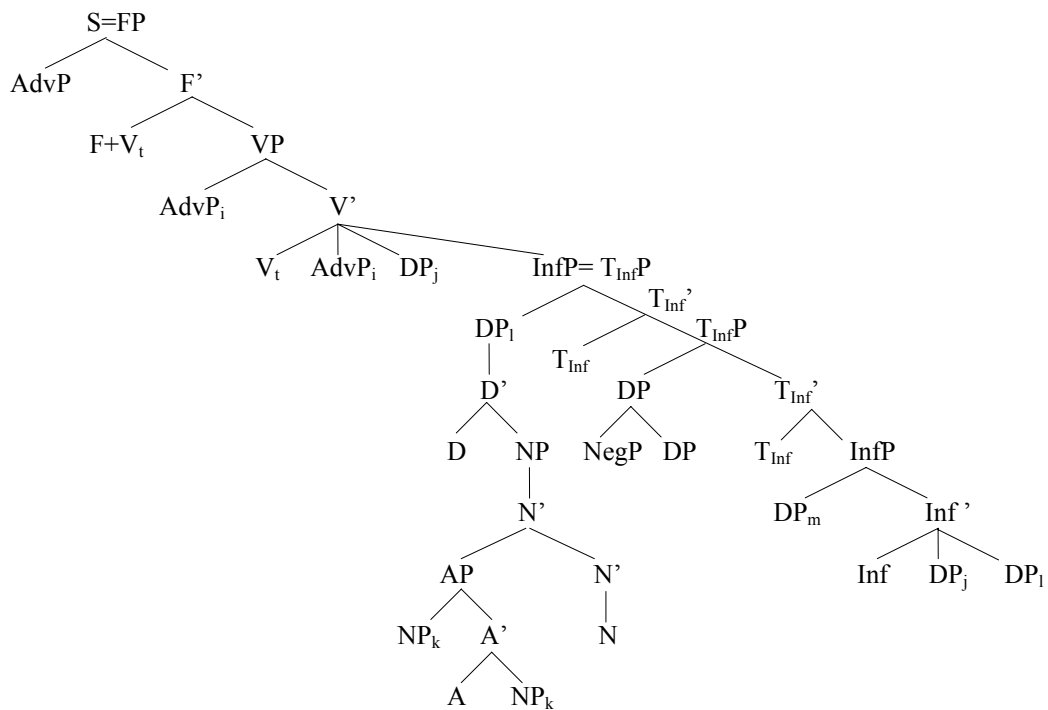
X)

Egyszer próbáljuk meg a világot jelentő deszkákat nem Hollywoodban elhelyezni!

a)

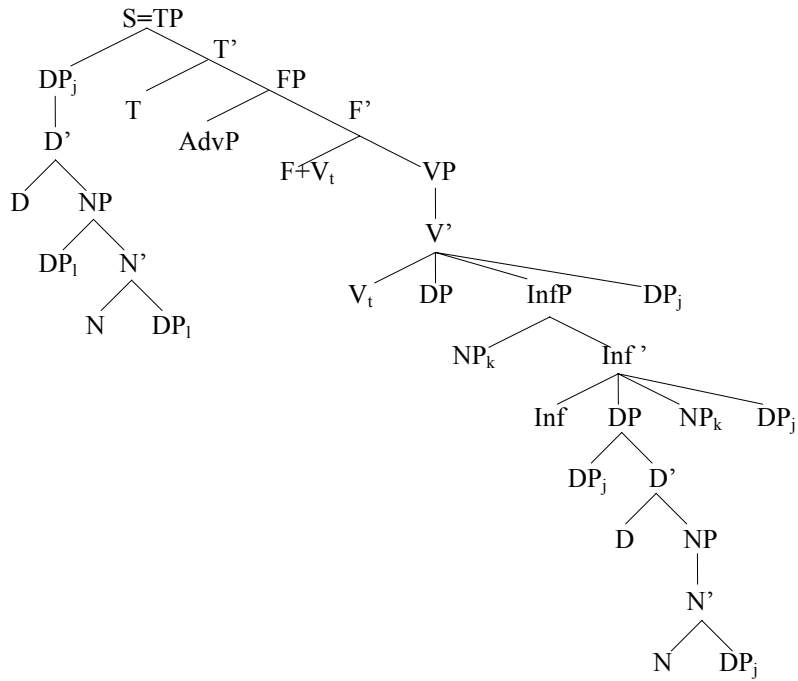
b)

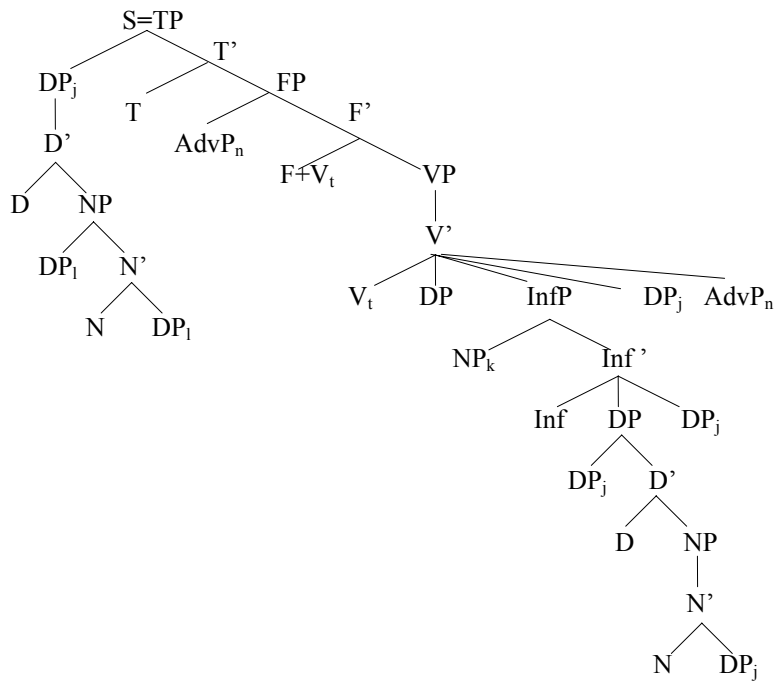
Y)

Zsombor főnökének hol láttátok ajándékot osztogatni a feleségét?

a)

b)

32. Rendeljük az egyes operátorok mellé azok fél-formális jelentésleírását!

OPERÁTOROK

TOPIK (a módosítóban)

KONTRASZTÍV. TOPIK

FÓKUSZ

KÉRDŐSZÓ

... IS

MINDEN ...

LEGALÁBB N ...

TAVALY

PÉCSETT

... (szabad mondathatározó)

UDVARIASAN

... (VP módhatározója)

NAGYON

GYAKRAN

... (fok/mérték/gyakoriság)

NEM ... (ige előtt)

NEM... ([_{FP} nem XP [_F...]])

NEM... HANEM... (FP-re csatolva.)

Jelentésleírások

minden x-re, ahol _ az x, fennáll {... x ...}

ki/mi az az x, melyre fennáll {... x ...}

Pécsett fennáll(t), hogy {...}

udvarias módon zajlik/zajlott az, hogy {...}

_től különböző dolog az az x, melyre fennáll {... x ...}

_ az az x, melyre fennáll {... x ...}

_ egy olyan x, melyre fennáll {... x ...}

_ fennáll(t), hogy {...}

_ módon fennáll(t), hogy {...}

tavaly fennállt, hogy {...}

nagy gyakorisággal fennáll(t), hogy {...}

nem az 1. szituáció áll fenn, hanem a 2. szituáció

_ egy olyan x, melyre fennáll {... x ...}

nem igaz az, hogy {...}

_ mértékben/gyakorisággal fennáll(t), hogy {...}

_ egy olyan x, ellentétben más entitásokkal, melyre fennáll {... x ...}

_ is egy olyan x, melyre fennáll {... x ...}

legalább n _ olyan x, melyre fennáll, hogy {... x ...}

nagy mértékben fennáll(t), hogy {...}

33. Melyik mondat vonatkoztatható igaz módon az alábbi táblázatban felvázolt helyzetre?

Minden lány legalább három fiút kikoszarozott.

Minden fiút legalább három lány kikoszarozott

	Albert	Benedek	Dezső	Ervin	Frigyes
Gizella	⊗		⊗	⊗	⊗
Helén		⊗	⊗	⊗	
Ilona			⊗	⊗	⊗
Jolán	⊗			⊗	⊗
Klára	⊗	⊗			⊗

Készítsünk hasonló táblázatos modellt a következő mondatok jelentéskülönbségének ábrázolására!

Csak a matektanár dicsérte csak Pétert.

Csak Pétert dicsérte csak a matektanár.

34. Keressünk megfelelő válaszokat az alábbi kérdésekre! 😊

Kérdések:

- Ki kivel vezett össze?*
- Ki vezett össze kivel?*
- Ki kinek adott virágot?*
- Ki adott virágot kinek?*

Válaszok:

- ‘Péter vezett össze ‘Marival.*
- Péter Marival és Jánossal, Mari Andrással és Péterrel, Juli meg Marival, Andrással és Péterrel vezett össze.*
- ‘János és Péter adott virágot ‘Julinak és Marinak.*
- János Julinak, Péter Julinak és Marinak, András pedig Julinak, Katának és Marinak adott virágot.*

35. Szerkesszünk kérdéseket az alábbi mondatokhoz úgy, hogy a *ki?* és a *kinek?* kérdések mindegyike szerepeljen bennük!

- Mari vette meg a jegyet Péternek!*
- Péter Marinak vette meg a jegyet, János Julinak és Marinak, András Zsuzsának.*

Milyen jelentésbeli különbségek tapasztalhatók?
Hogyan jelenik meg a különbség az ágrajzon?

36. Adjuk meg azokat az egyszerű mondatokat, amelyeknek a jelentésleírása alább olvasható!
☺

- a. „Legalább öt sör olyan y , amire fennáll, hogy megitta y -t Péter”
- b. „Minden x -re, ahol tanár az x , igaz az, hogy legalább két vizsgázó olyan y , akire fennáll, hogy x megbuktatta y -t”
- c. „A szerdai túrán fennállt fennállt, hogy minden x -re, ahol fiú az x , igaz volt az, hogy legalább három olyan y fa létezett, amelyre fennállt, hogy x fémászott y -ra”
- d. „A szomszédaink olyan x személyek, ellentétben másokkal/mással, akikre fennáll, hogy csak a balkon az az y dolog, amelyre igaz, hogy kitakarítja x y -t.”
- e. „Nekem az a véleményem, hogy az egyetemen az a helyzet, hogy nagy gyakorisággal előfordul, hogy nagy mértékben előáll az a helyzet, hogy felgyorsulnak az események”
- f. “Ki az az x személy, akire nem igaz az, hogy megnézte x a vizsgarendezésemet ?”
- g. “Nem igaz az, hogy megnézte Péter a vizsgarendezésemet.”
- h. “Péter egy olyan x személy, ellentétben más személyekkel, akire nem igaz az, hogy megnézte x a vizsgarendezésemet.”
- i. “Péter egy olyan x személy, akire nem igaz az, hogy megnézte x a vizsgarendezésemet. “
- j. “Pétertől különböző személy az az x , akire nem igaz az, hogy megnézte x a vizsgarendezésemet. “

